

GEOGRAFIA

zeszyt ćwiczeń

8

szkoła podstawowa

Źródła ilustracji i fotografii

Fotografie i rysunki: okładka (Fudzi) Sean Pavone/Alamy Stock Photo/BE&W; (urządzenia elektroniczne) Nata-Lia/Shutterstock.com; s. 3 (świątynie) Sean Pavone/Shutterstock.com; s. 25 (wykres) Paweł Kamiński; s. 29 (komórka) Paweł Kamiński; s. 57 (lesistość) Paweł Kamiński; s. 78 (niebo) PhotoLoader/Shutterstock.com, (stacja polarna) PAP/Tomasz Janecki

Mapy: Zespół Kartografii WSiP

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że podjęły starania mające na celu dotarcie do właścicieli i dysponentów praw autorskich wszystkich zamieszczonych utworów. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, przytaczając w celach dydaktycznych utwory lub fragmenty, postępują zgodnie z art. 27¹ ustawy o prawie autorskim. Jednocześnie Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że są jedynym podmiotem właściwym do kontaktu autorów tych utworów lub innych podmiotów uprawnionych w wypadkach, w których twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia.

W zeszycie ćwiczeń wykorzystano materiały z publikacji *Bliżej geografii. Zeszyt ćwiczeń. Część 3*, Wydanie VI (2017), autorstwa **Marioli Borzyńskiej, Małgorzaty Smorędy i Izabeli Szewczyk**, zmodyfikowane i uzupełnione przez **Wiesława Srokosza**

© Copyright by Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 2018

Wydanie V (2023)

ISBN 978-83-02-22448-5 (zeszyt ćwiczeń w wersji elektronicznej – flipbook)
ISBN 978-83-02-17435-3 (zeszyt ćwiczeń w wersji papierowej)

Opracowanie merytoryczne i redakcyjne: **Marek Szokalski** (redaktor cyklu, redaktor merytoryczny), **Kinga Staszek** (redaktor merytoryczny), **Krzysztof Górny** (redaktor merytoryczny)

Redakcja językowa: **Agnieszka Czerepowicka, Anna Rossa**

Redakcja techniczna: **Agnieszka Przysańska**

Projekt okładki: **Ewa Pawińska, Hanna Michalska-Baran**

Projekt graficzny i opracowanie graficzne: **Ewa Pawińska**

Fotoedycja: **Marta Bażyńska**

Skład i łamanie: **Michał Rosłonec**

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna

00-807 Warszawa, Aleje Jerozolimskie 96

KRS: 0000595068

Tel.: 22 576 25 00

Infolinia: 801 220 555

www.wsip.pl

Druk i oprawa: ArtDruk Zakład Poligraficzny Andrzej Łuniewski

Publikacja, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, abyś przestrzegał praw, jakie im przysługują. Jej zawartość możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym. Ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

Szanujmy cudzą własność i prawo.
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

Spis treści

Dział 1. Azja

1. Azja jako kontynent kontrastów geograficznych 4
2. Kultura ryżu w klimacie monsunowym 8
3. Pacyficzny pierścień ognia 10
4. Japonia 12
5. Chiny 15
6. Indie 18
7. Bliski Wschód 20
8. Podsumowanie działu 23

Dział 2. Afryka

9. Afryka na mapie..... 26
10. Zróznicowanie klimatyczne Afryki 29
11. Gospodarowanie w strefie suchej 32
12. Na wakacje do Kenii 34
13. Rolnictwo w Afryce 37
14. Głód i niedożywienie 40
15. Różne oblicza Afryki 43
16. Podsumowanie działu 46

Dział 3. Ameryka

17. Ameryka na mapie 49
18. Kanada – lasy i Wielkie Równiny 52
19. Wielkie kataklizmy klimatyczne 54
20. Amazonia 56
21. Rdzenni mieszkańcy Ameryki 59
22. Wielkie miasta półkuli zachodniej 61
23. Potęga gospodarcza świata – Stany Zjednoczone 64
24. Podsumowanie działu 67

Dział 4. Australia i Oceania.

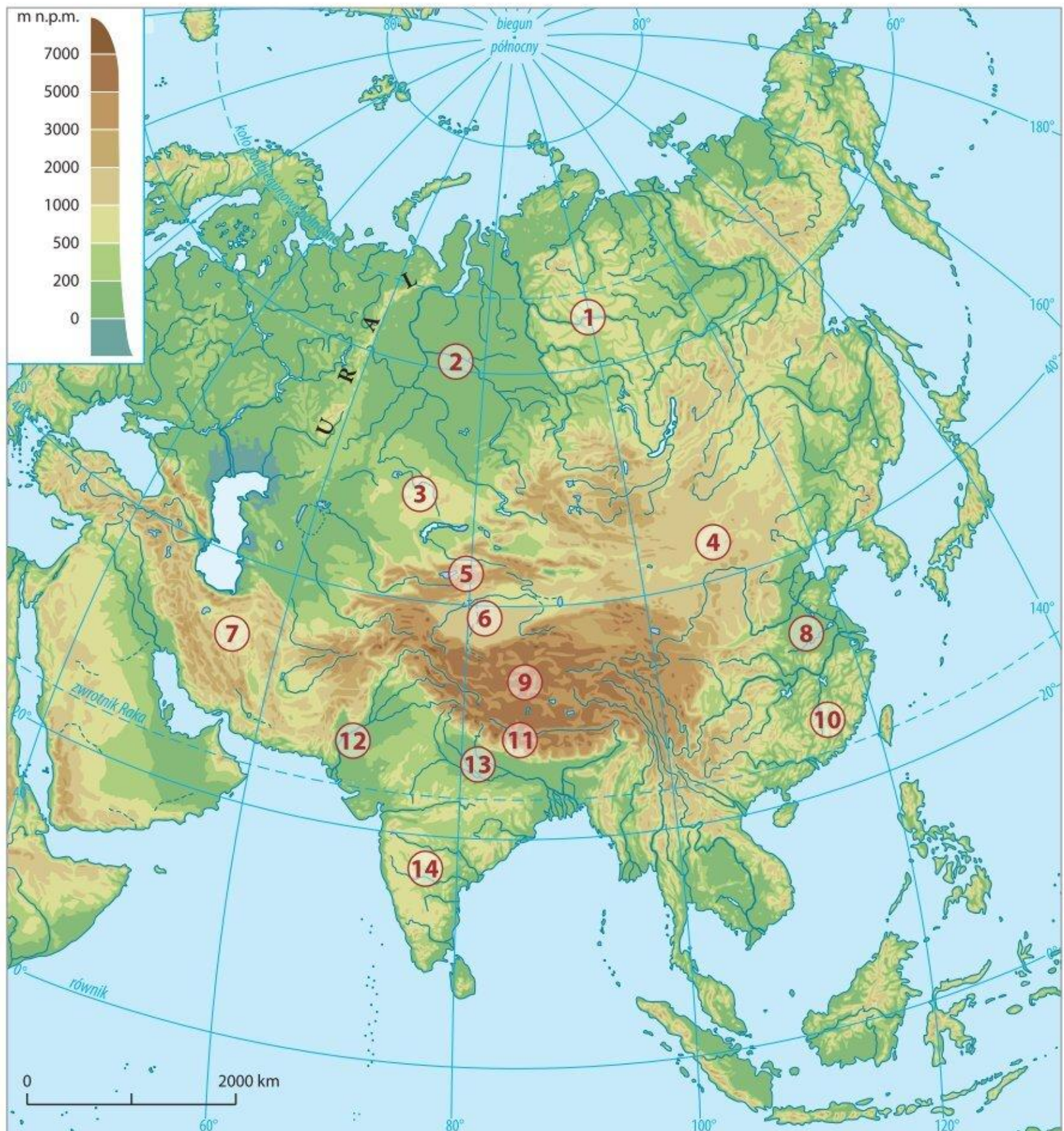
Obszary okołobiegunowe

25. Australia i Oceania na mapie 70
26. Człowiek w Australii 73
27. Antarktyda – kraina lodu 75
28. Na stacji polarnej 77
29. Podsumowanie działu 79

1 Azja jako kontynent kontrastów geograficznych

1. Na mapie numerami od 1 do 14 oznaczono położenie wybranych krain geograficznych Azji.

a) Na mapie ogólnogeograficznej powyżej narysuj przebieg granicy pomiędzy Europą i Azją przyjęty przez Międzynarodową Unię Geograficzną.

b) Wpisz w odpowiednie komórki tabeli podane nazwy krain geograficznych.

- Wyżyna Irańska • pustynia Gobi • Nizina Chińska • Nizina Gangesu
- Nizina Indusu • Nizina Zachodniosyberyjska • Pogórze Kazachskie
- wyżyna Dekan • Kotlina Tarymska • Wyżyna Tybetańska • Himalaje
- Tienszan • Wyżyna Środkowsyberyjska • Góry Południowochińskie

Numer na mapie	Kraina geograficzna	Numer na mapie	Kraina geograficzna
1		8	
2		9	
3		10	
4		11	
5		12	
6		13	
7		14	

2. Wpisz do tabeli brakujące nazwy i liczby, a następnie uzupełnij wniosek.

Parametr	Europa		Azja	
	nazwa	wysokość bezwzględna	nazwa	wysokość bezwzględna
Najwyższy punkt	_____	_____ m n.p.m.	Mount Everest	_____ m n.p.m.
Najniższy punkt na lądzie	brzeg Morza Kaspijskiego	_____ m p.p.m.	_____	431 m p.p.m.
Różnica wysokości	_____ m		_____ m	

Wniosek: Różnica wysokości w Azji jest prawie _____ razy większa niż w Europie.

3. Uzupełnij mapę. Wykonaj polecenia a–e.

- a) Podpisz rzeki: Ob, Jenisej, Irtysz, Jangcy, Huang He, Ganges, Indus, Eufrat, Tygrys.
- b) Podpisz jeziora: Bajkał, Aralskie, Morze Kaspijskie.
- c) Podpisz morza: Japońskie, Ochockie, Południowochińskie i Arabskie, oraz zatoki: Perską i Bengalską.
- d) Podpisz miasta: Bombaj, Delhi, Tokio, Pekin, Bagdad, Teheran, Moskwę.
- e) Zaznacz kolorem: zwrotnik Raka, równik, koło podbiegunowe północne.

4. Oceń prawdziwość zdań. Podkreśl P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F, jeśli jest fałszywe.

- I. Przez obszar Azji przebiega zwrotnik Raka. **P / F**
- II. Na kontynencie azjatyckim dominuje klimat równikowy. **P / F**
- III. Największy półwysep Azji – Półwysep Arabski – jest jednocześnie największym półwyspem świata. **P / F**
- IV. W Azji płynie najdłuższa rzeka świata – Jangcy. **P / F**
- V. Wyżyna Tybetańska to najwyżej położona wyżyna świata. **P / F**

5. W Azji znajdują się najwyższe pasma górskie na Ziemi wraz ze wszystkimi czterema szczytami świata, których wysokość przekracza 8000 m n.p.m.

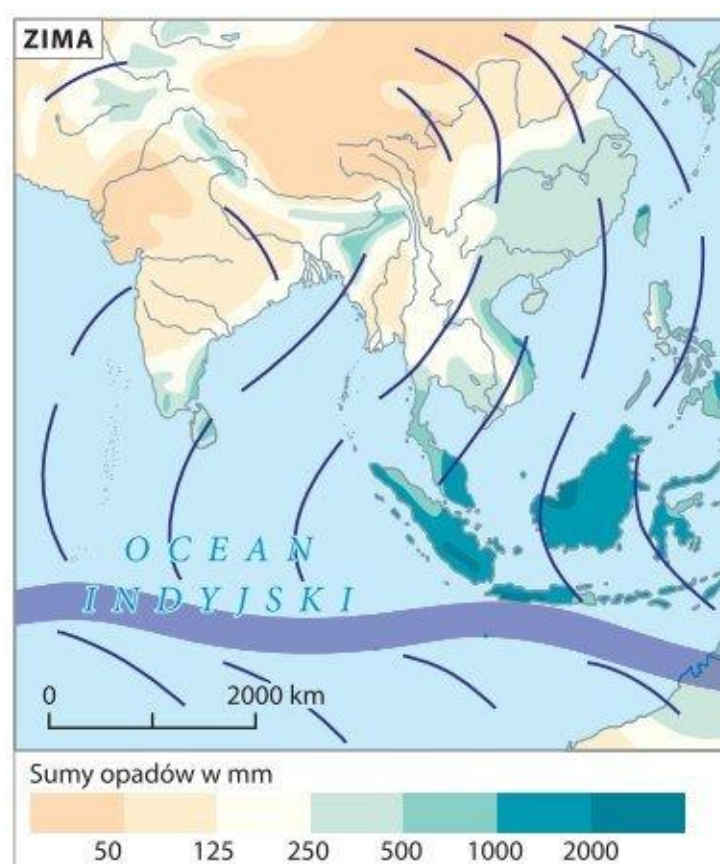
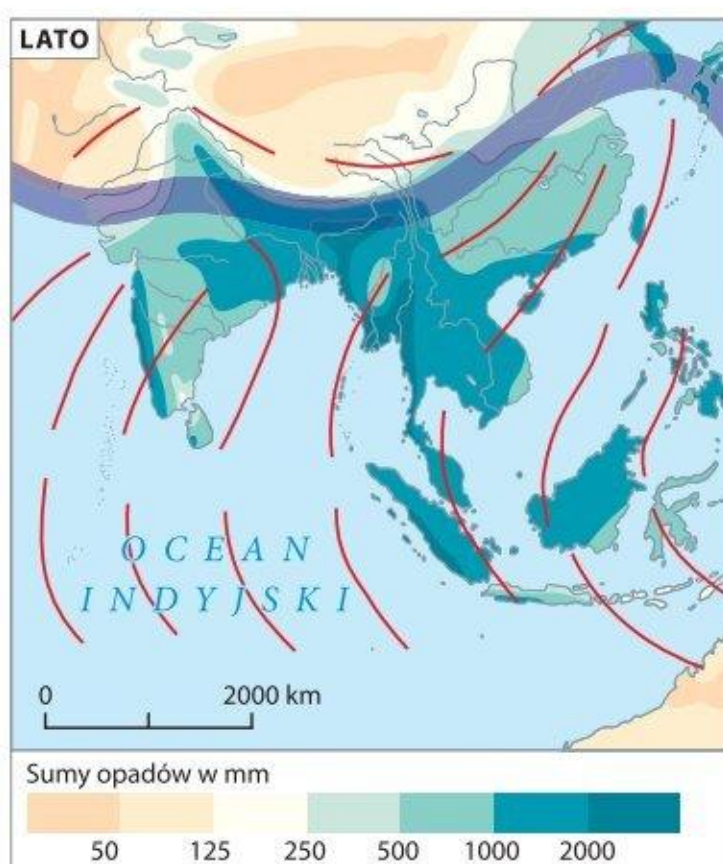
Uzupełnij tabelę nazwami pięciu najwyższych szczytów Ziemi, dopisz ich wysokość w metrach n.p.m. oraz nazwy pasm górskich, w których są położone. Zaczynij od najwyższego szczytu i zachowaj kolejność malejącą.

Nazwa szczytu	Wysokość (m n.p.m.)	Pasma górskie

6. Na podstawie różnych źródeł opisz wybrany przez siebie region geograficzny Azji. Uwzględnij m.in. ukształtowanie powierzchni, klimat, szatę roślinną, świat zwierzęcy, ludność.

2 Kultura ryżu w klimacie monsunowym

1. Uzupełnij schematy przedstawiające powstawanie monsunów letniego i zimowego. Podpisz odpowiednie układy baryczne oraz wskaż kierunki wiatrów.

2. Podkreśl w każdej parze wyróżnionych określeń informację prawdziwą.

- I. Monsun letni powoduje **spadek** / **wzrost** temperatury powietrza nad lądem oraz **spadek** / **wzrost** jego wilgotności.
- II. Monsun letni przynosi **duże** / **małe** opady deszczu.
- III. Monsun zimowy powoduje **spadek** / **wzrost** temperatury powietrza nad lądem oraz **spadek** / **wzrost** jego wilgotności.
- IV. Monsun zimowy przynosi **duże** / **niewielkie** opady deszczu.

3. Wyjaśnij, dlaczego polskim turystom często odradza się podróże do Tajlandii, Kambodży czy Wietnamu w lipcu i sierpniu.

4. Podkreśl nazwy regionów geograficznych, które znajdują się pod silnym wpływem monsunów.

- półwysep Azja Mniejsza • Nizina Zachodniosyberyjska • Półwysep Indyjski
- Półwysep Indochiński • Wyspy Japońskie • Kuryle • Pogórze Kazachskie
- Nizina Gangesu • półwysep Kamczatka • Nizina Kołymska • góry Ałtaj

5. Odczytaj z tabeli wskazane wartości dla Bombaju.

Bombaj	Miesiąc											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Maks. temp. (°C)	31	31	33	33	33	32	30	30	30	33	34	32
Min. temp. (°C)	17	18	21	24	26	26	25	25	24	23	21	18
Opady (mm)	1	1	0	1	15	525	800	530	310	55	15	5

Źródło: <https://www.climatestotravel.com/climate/india/mumbai>

a) Średnia temperatura maja _____

b) Średnia temperatura lipca _____

c) Suma opadów w marcu _____

d) Suma opadów w lipcu _____

6. Dokończ poprawnie zdanie. Zaznacz A lub B oraz 1 lub 2, aby wskazać właściwe informacje.

Opady atmosferyczne w Bombaju w miesiącach letnich są

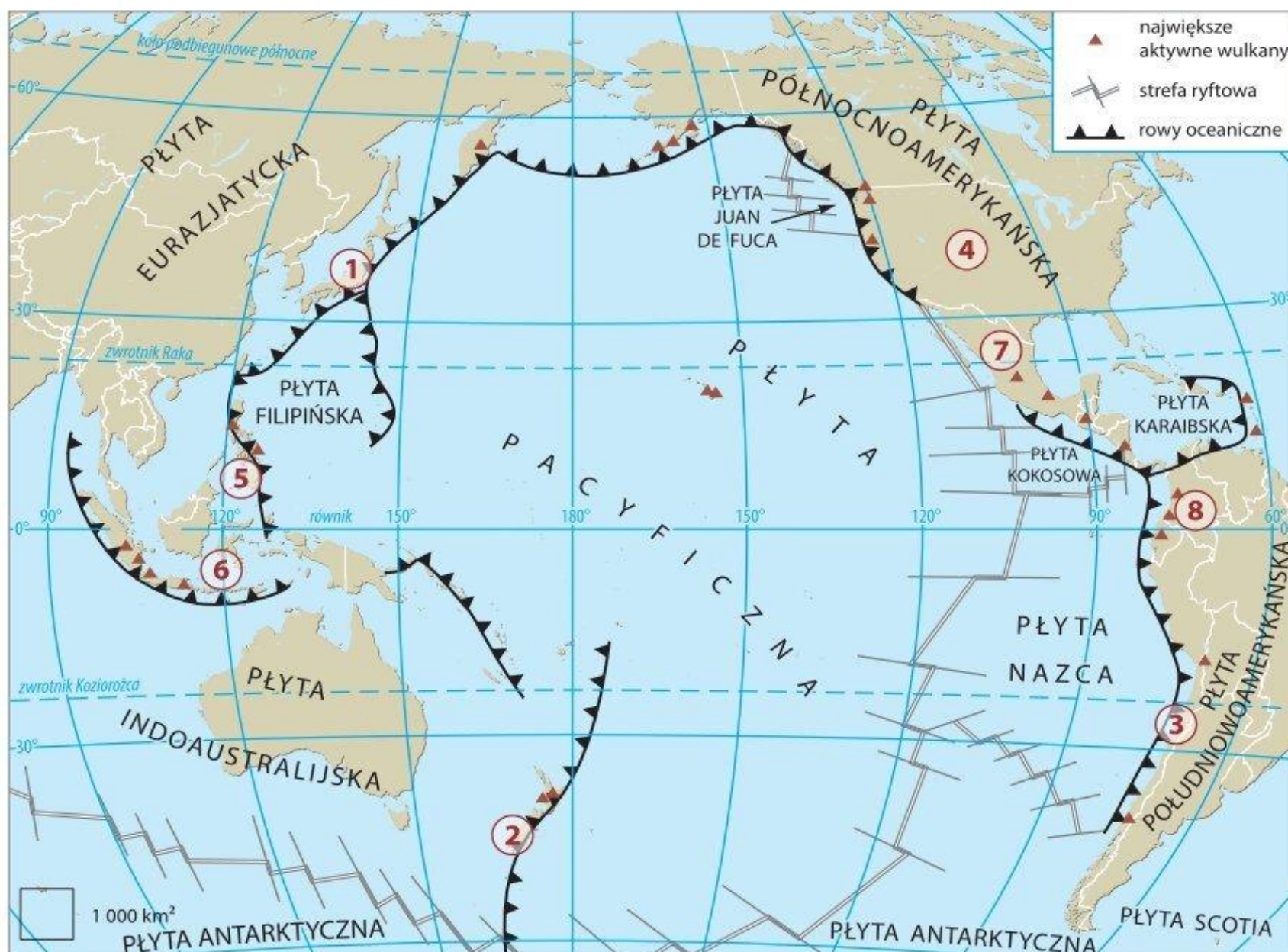
A	większe	niż w miesiącach zimowych, co jest następstwem zmienności oddziaływania	1	monsunów.
B	mniejsze		2	pasatów.

7. Oceń prawdziwość zdań. Podkreśl P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F, jeśli jest fałszywe.

- I. Z Azji Południowej i Południowo-Wschodniej pochodzi obecnie 50% światowej produkcji ryżu. **P / F**
- II. Przy uprawie ryżu rytm prac jest uzależniony od pory monsunowej. **P / F**
- III. Uprawa ryżu suchego jest bardziej pracochłonna niż ryżu mokrego. **P / F**
- IV. Mieszkańcy Azji Południowo-Wschodniej wykształcili tzw. kulturę ryżu. **P / F**

3 Pacyficzny pierścień ognia

1. Rozpoznaj osiem państw zaznaczonych na mapie, leżących w regionie pacyficznego pierścienia ognia. Wypisz ich nazwy pod mapą.

1. _____	5. _____
2. _____	6. _____
3. _____	7. _____
4. _____	8. _____

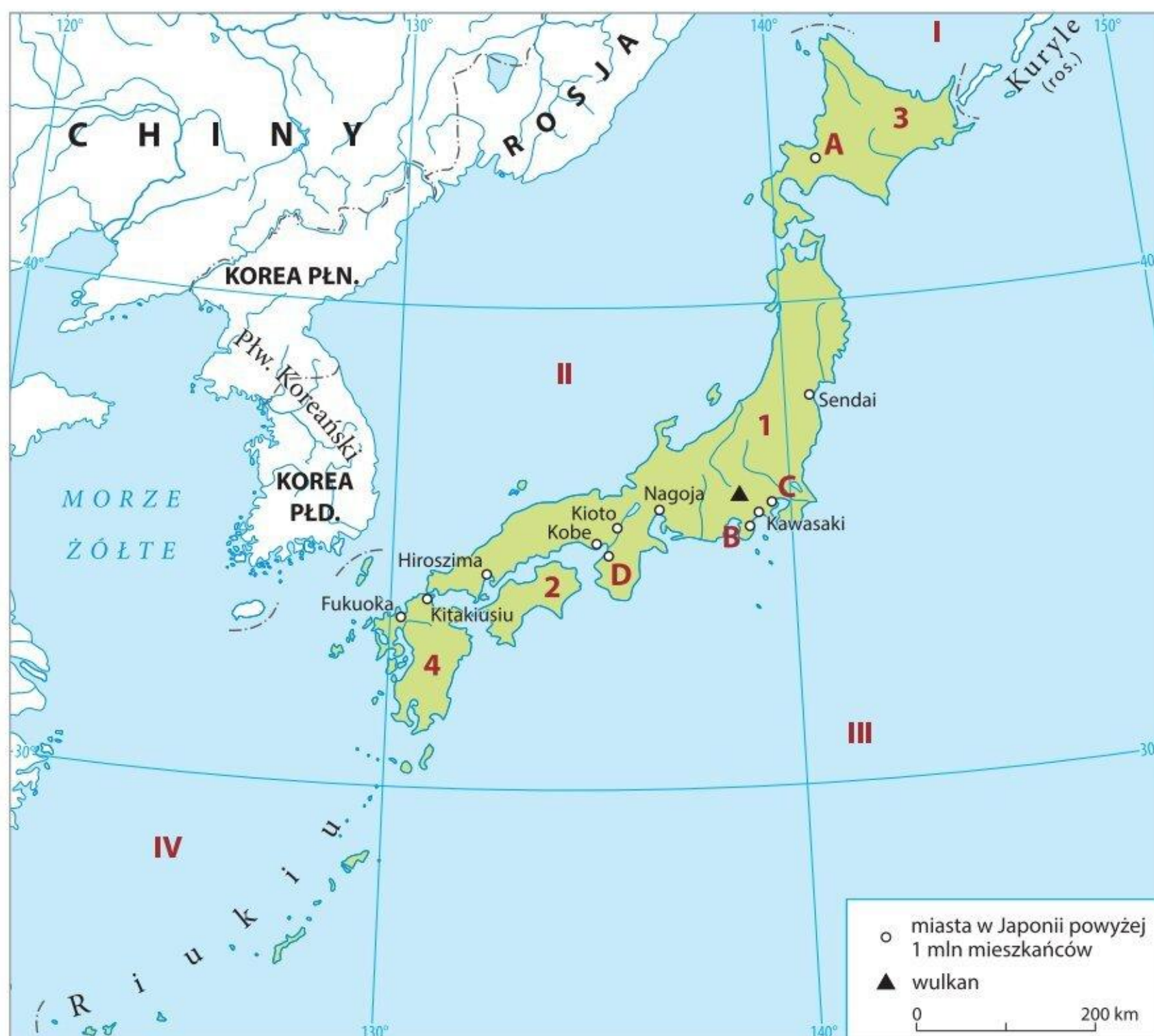
2. Dokończ poprawnie zdanie. Zaznacz A lub B oraz 1 albo 2, aby wskazać właściwą informację.

Tsunami to

A	fala morską wywołana	wstrząsem spowodowanym	1	np. gwałtownymi opadami monsunowymi.
B	wzburzenie wywołane		2	np. podwodnym trzęsieniem ziemi.

4 Japonia

1. Na mapie Japonii numerami od 1 do 4 oznaczono położenie wybranych wysp, literami od A do E – miast, a cyframi rzymskimi od I do IV – mórz i oceanu.

Wpisz w każdą lukę obok nazwy obiektu właściwą cyfrę lub literę, którą oznaczono go na mapie.

Wyspy

Hokkaido – _____

Honsiu – _____

Sikoku – _____

Kiusiu – _____

Miasta

Tokio – _____

Jokohama – _____

Osaka – _____

Sapporo – _____

Morza i ocean

Ocean Spokojny – _____

Morze Japońskie – _____

Morze Ochockie – _____

Morze Wschodniochińskie – _____

2. W tabeli podano cztery przykłady czynników wpływających na rozwój społeczno-gospodarczy Japonii.

Wpisz w odpowiednie komórki tabeli po jednym przykładzie pozytywnego i negatywnego wpływu tych czynników na rozwój Japonii.

Czynnik	Wpływ pozytywny	Wpływ negatywny
wyspiarskie położenie		
cyrkulacja monsunowa		
duża rozciągłość południkowa		
występowanie wulkanów		

3. Zaznacz poprawne dokończenie zdania.

Główną przyczyną powstania wielkich okręgów przemysłowych Japonii na wybrzeżach było

- ☐ A. uniknięcie niebezpieczeństwa awarii podczas trzęsień ziemi.
- ☐ B. obniżenie kosztów transportu surowców importowanych drogą morską.
- ☐ C. wykorzystanie nadmorskich obszarów nienadających się do uprawy roli.
- ☐ D. zapewnienie dużej ilości wody potrzebnej do chłodzenia urządzeń przemysłowych.

4. Uzupełnij zdania dotyczące Japonii. Podkreśl w każdej parze wyróżnionych określeń informację prawdziwą.

- I. Japonia odznacza się **wysoką** / **niską** gęstością zaludnienia.
- II. **Więcej** / **Mniej** niż 50% powierzchni kraju pokrywają góry i wyżyny.
- III. Poza trzęsieniami ziemi stałym zagrożeniem dla ludności są **tajfuny** / **sejsze**.
- IV. Główną rośliną uprawną jest **pszenica** / **ryż**.
- V. Przemysł przetwórczy Japonii opiera się na surowcach **importowanych do** / **eksportowanych z** tego kraju.
- VI. W strukturze energetycznej dominuje energetyka **cieplna** / **jądrowa**.

5. Japonia to kraj wysoko rozwinięty gospodarczo. Słynie zarówno z przemysłu wysokich technologii, jak i z przemysłu motoryzacyjnego. **Podkreśl nazwy firm i koncernów pochodzących z Japonii.**

- Suzuki ● Casio ● Opel ● Kawasaki Heavy Industries ● Shell ● Toshiba ● Texaco
- Sanyo Electric ● Mitsubishi Motors ● General Motors ● Pentax ● Honda
- Škoda Auto ● Canon ● Ford ● Nintendo ● Orlen ● Isuzu Motors

6. Na podstawie różnych źródeł opisz, które czynniki społeczno-kulturowe mają kluczowe znaczenie w tworzeniu nowoczesnej gospodarki Japonii.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

5 Chiny

1. Podpisz na mapie wymienione w ramce obiekty geograficzne.

- Wyżyna Tybetańska • Himalaje • Nizina Chińska • Takla Makan
- Wyżyna Lessowa • Pekin • Jangcy • Huang He (Rzeka Żółta)

2. Oceń prawdziwość każdego zdania. Podkreśl P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F, jeśli jest fałszywe.

- I. Chiny są krajem o największej na świecie liczbie ludności. **P / F**
- II. W Chinach większość mieszkańców wyznaje taoizm i konfucjanizm. **P / F**
- III. Obecnie w Chinach mieszka ponad 25% ludności świata. **P / F**
- IV. Zachodnia część Chin jest gęściej zaludniona niż wschodnia. **P / F**
- V. Aktualnie w społeczeństwie chińskim częstym modelem są rodziny wielopokoleniowe prezentujące model 4–2–4. **P / F**
- VI. Chiny posiadają ogromny potencjał ludnościowy. **P / F**

3. Uzupełnij tabelę dotyczącą danych demograficznych Chin i Polski. Następnie porównaj wyniki i przedstaw wnioski na temat gęstości zaludnienia w obu państwach.

Państwo	Liczba ludności	Powierzchnia kraju (km ²)	Gęstość zaludnienia (os./km ²)
Chiny	1 370 708 000	9 572 900	
Polska	38 455 000	312 700	

Źródło: „Mały Rocznik Statystyczny”, GUS, 2017

Wnioski:

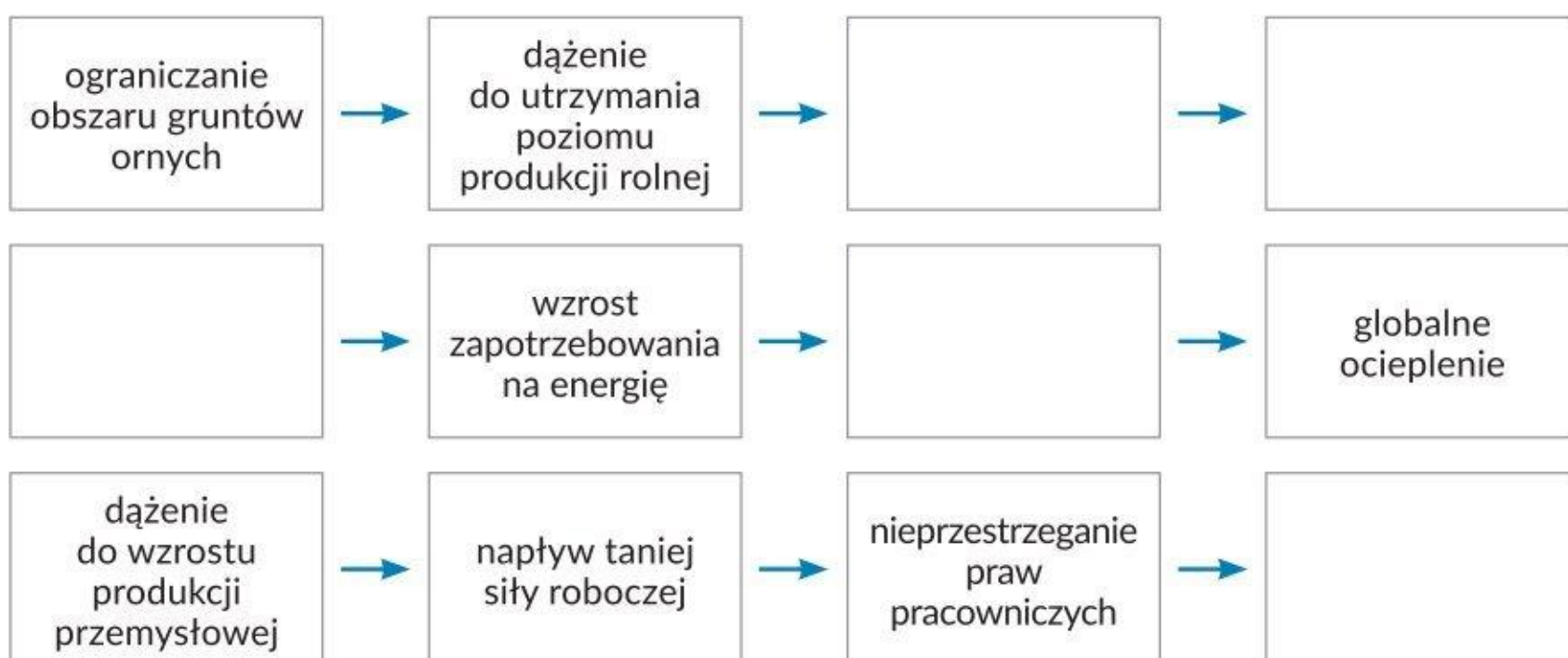
4. Zaznacz po jednym z wyróżnionych parami określeń, tak aby zdania poprawnie opisywały gospodarkę Chin.

- I. Rozwój gospodarczy Chin jest w dużym stopniu wynikiem ich **otwarcia się / zamknięcia się** na kapitał zagraniczny, **centralnego planowania / wolnego rynku**, a także masowych migracji ludności **ze wsi do miast / z miast do wsi**, co zdecydowanie **zwiększyło / zmniejszyło** bezrobocie.
- II. W Chinach wzrosła wartość eksportu ze względu na **niskie / wysokie** koszty wytwarzania towarów, o czym zdecydowali **źle opłacani / dobrze opłacani** pracownicy, którzy, nie mając alternatyw, akceptują **złe / dobre** warunki pracy.

5. Wpisz w odpowiednie komórki schematów litery, którymi oznaczono podane procesy.

- A. rozwój przemysłu
B. pogorszenie warunków pracy
C. wzrost emisji gazów cieplarnianych

- D. rozwój intensywnego rolnictwa
E. procesy erozyjne

6. W tabeli przedstawiono strukturę importu i eksportu Chin według grup towarów (ceny bieżące) w 2016 r.

Grupa towarów	Import (%)	Eksport (%)
Towary rolno-spożywcze	3,5	3,0
Surowce z wyjątkiem paliw	13,1	0,7
Paliwa mineralne, smary i materiały pochodne	11,1	1,3
Produkty przetwórstwa przemysłowego	30,9	48,2
Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	41,4	46,8

Źródło: „Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017”, GUS

Korzystając z danych zawartych w tabeli, uzupełnij zdania. Wpisz w każdą lukę nazwę właściwej grupy towarów.

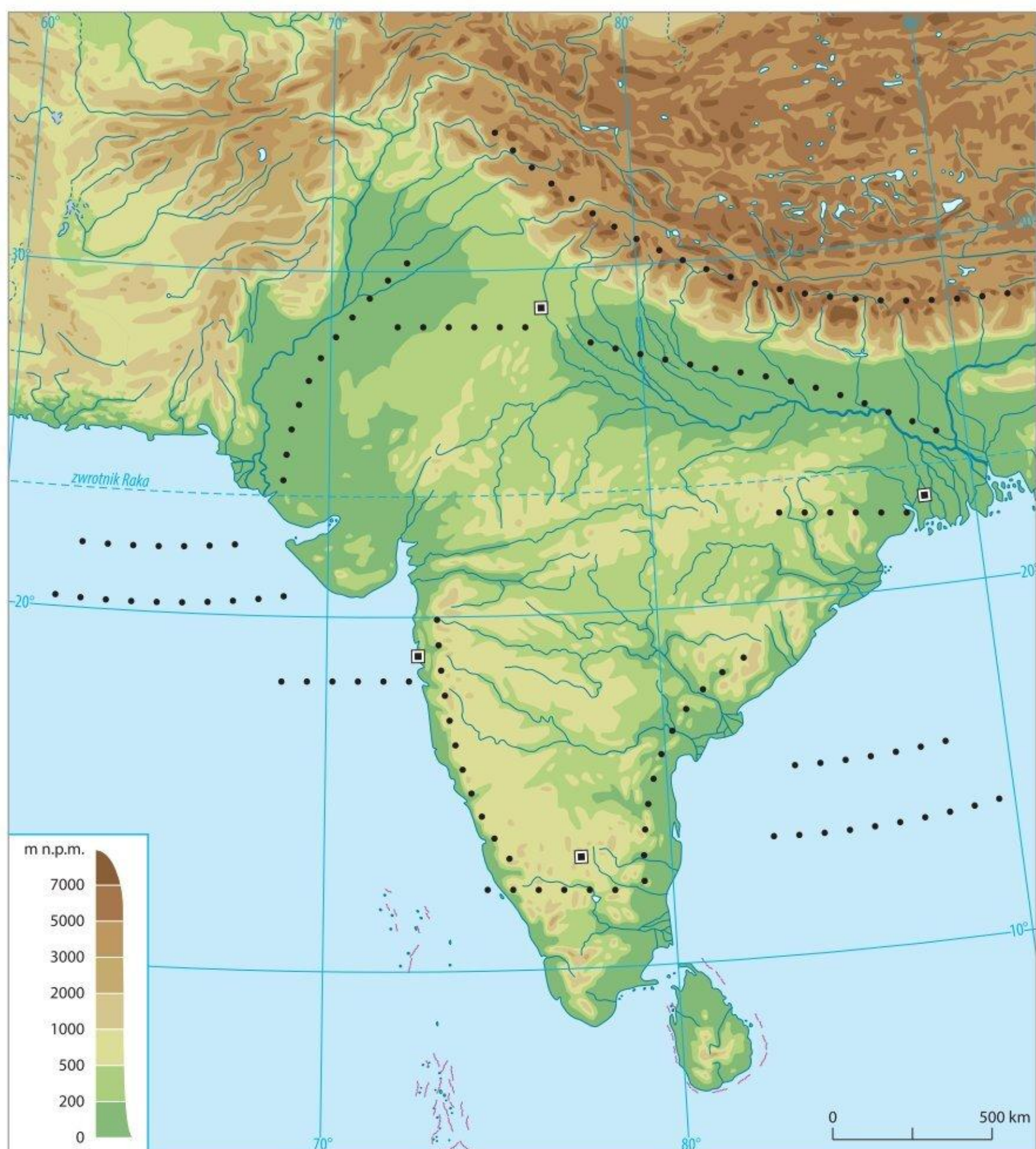
- I. Chiny osiągają największe obroty w handlu zagranicznym, sprzedając i kupując _____.
- II. Ujemny bilans w strukturze handlu zagranicznego jest widoczny w przypadku paliw mineralnych oraz _____ i _____.
- III. Chiny ze sprzedaży produktów przetwórstwa przemysłowego osiągają dochody ponad 50 razy wyższe niż z eksportu _____.

7. Na podstawie różnych źródeł wypisz trzy główne kierunki rozwoju gospodarczego Chin oraz oceń krótko ich znaczenie na arenie światowej.

6 Indie

1. Zaznacz na mapie obiekty geograficzne wymienione w ramce.

- Nizina Indusu • Bangalur • Nizina Gangesu • Himalaje • Kalkuta
- Bombaj • Ghaty Zachodnie • Ghaty Wschodnie • Zatoka Bengalska
- Delhi • Morze Arabskie

2. Przyporządkuj podanym charakterystykom poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Indii ich przyczyny. Wpisz podane przyczyny w odpowiednie komórki tabeli.

- niski poziom opieki medycznej • bardzo chłonny rynek wewnętrzny
- dzieci i młodzież zatrudniane jako tania siła robocza
- bardzo duża liczba ludności • dominujący udział rolnictwa w gospodarce

Charakterystyka	Wybrane przyczyny
niski wskaźnik urbanizacji	
niewielka przeciętna długość życia	
znaczny analfabetyzm	
niewielka wartość PKB na 1 mieszkańca	
mały udział w światowym eksporcie	

3. Zaznacz cztery cechy, które charakteryzują nowoczesny przemysł Indii.

- ☐ A. produkcja bawełny i juty
- ☐ B. duże inwestycje kapitału zagranicznego
- ☐ C. współpraca ze światowymi ośrodkami naukowymi
- ☐ D. produkcja samolotów, komputerów i sond kosmicznych
- ☐ E. produkcja odzieży w niewielkich zakładach włókienniczych
- ☐ F. zatrudnianie rodzimej wykwalifikowanej kadry

4. Oceń prawdziwość zdań. Podkreśl P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F, jeśli jest fałszywe.

- I. W Indiach oficjalnie zniesienie podziału na kasty w połowie XX w. spowodowało wyrównanie poziomu życia wszystkich mieszkańców kraju. **P / F**
- II. Indie dysponują bronią jądrową. **P / F**
- III. W Indiach oprócz tradycyjnego rzemiosła funkcjonują najnowocześniejsze gałęzie przemysłu zaawansowanych technologii. **P / F**
- IV. Największe tempo rozwoju społeczno-gospodarczego występuje na obszarach wielkich zespołów miejskich. **P / F**
- V. W Indiach silny nacjonalizm hinduski prowadzi często do wzrostu napięć i dyskryminacji mniejszości. **P / F**

7

Bliski Wschód

1. Rozpoznaj kraje Bliskiego Wschodu po opisie.

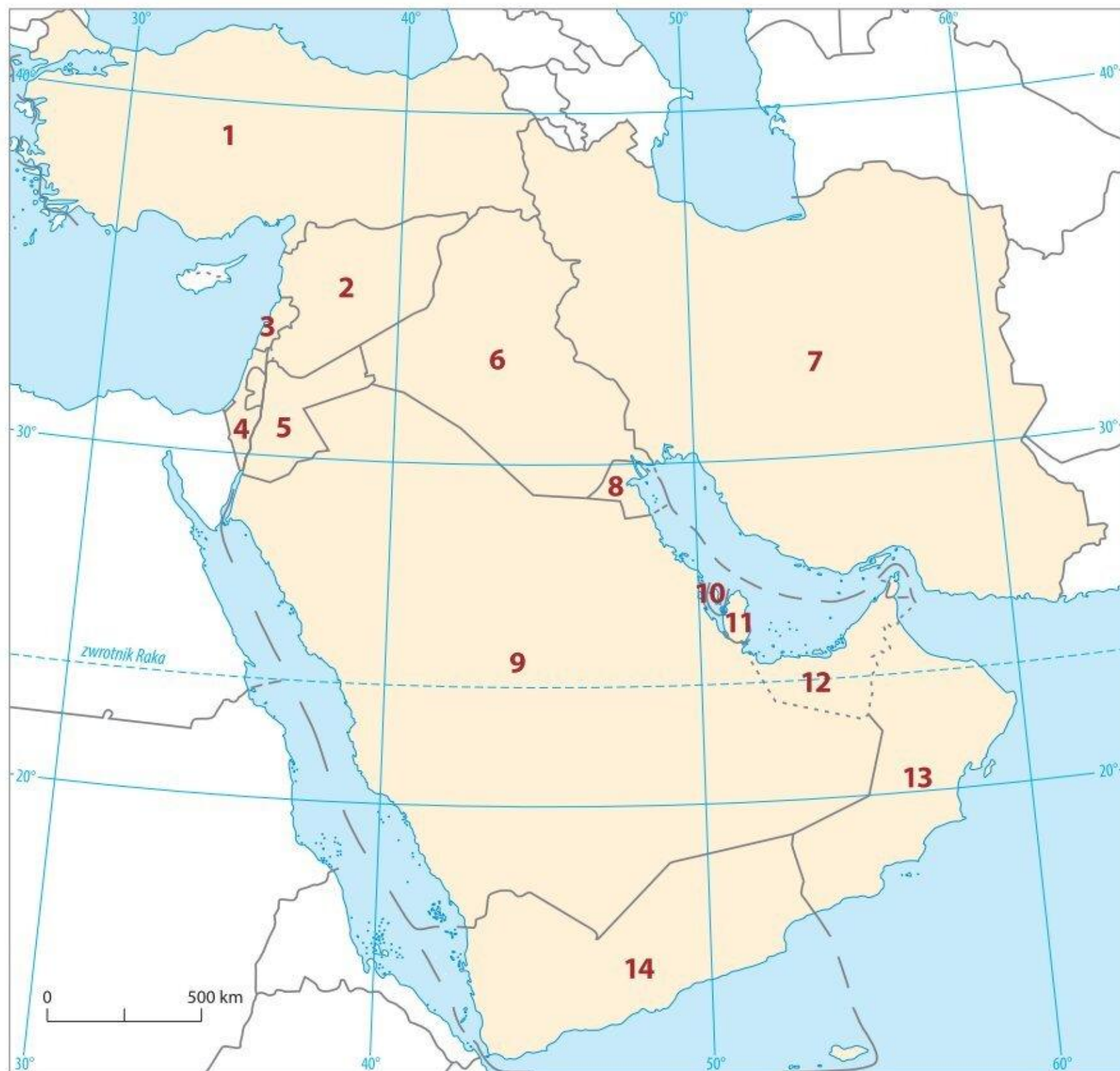
Wpisz w każdą lukę właściwą nazwę państwa.

• Arabia Saudyjska • Liban • Irak • Iran • Syria • Izrael • Kuwejt

- I. Kraj położony na wschodnim wybrzeżu Morza Śródziemnego, najlepiej rozwinięty gospodarczo w tym regionie. Przez jego obszar przepływa rzeka Jordan, uchodząca do Morza Martwego, którego lustro wody znajduje się 431 m p.p.m. Od samego powstania kraj ten jest w konflikcie z sąsiednimi państwami arabskimi. Od 1947 r. prowadził z nimi kilka wojen. – _____
- II. Kraj położony nad Zatoką Perską. Jego terytorium przecinają dwie duże rzeki: Tygrys i Eufrat, a znaczną część powierzchni stanowią pustynie. Poziom rozwoju gospodarczego jest niski na skutek wojen, amerykańskiej interwencji i gospodarczego embarga. – _____
- III. Kraj islamski położony między Morzem Kaspijskim, Zatoką Perską a Zatoką Omańską. Jako jeden z niewielu krajów regionu rozwija też sektory gospodarki niezwiązane z ropą naftową. – _____
- IV. Mały kraj o powierzchni 17,8 tys. km², o populacji 4,4 mln, z czego większość stanowią imigranci. Jeden z najszybciej rozwijających się krajów arabskich. Agresja Iraku w 1990 r. i wojna w Zatoce Perskiej, której skutkiem było skażenie środowiska przyrodniczego (wycieki ropy naftowej i pożary szybów naftowych), spowodowały duże zniszczenia gospodarcze. – _____
- V. Kraj leżący na Półwyspie Arabskim. Na jego obszarze znajduje się największa piaszczysta pustynia świata – Ar-Rab al-Chali. Kraj ten zajmuje drugie miejsce na świecie pod względem wydobycia ropy naftowej. – _____
- VI. Kraj należący do krajów śródziemnomorskich. Do wybuchu trwającej 15 lat wojny domowej (w 1975 r.) uważany za Szwajcarię Bliskiego Wschodu. Dziś to kraj cedrów i starożytnych budowli. – _____
- VII. Kraj z dostępem do Morza Śródziemnego. Kiedyś jedno z najbardziej otwartych państw muzułmańskich, aktualnie zwane „krajem uchodźców”. Bardzo zniszczone w wyniku trwającej od 7 lat wojny domowej. – _____

2. Na mapie numerami od 1 do 14 oznaczono położenie krajów Bliskiego Wschodu.

Wpisz w odpowiednie komórki tabeli nazwy państw i ich stolic.

Numer na mapie	Państwo	Stolica
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		

Numer na mapie	Państwo	Stolica
8		
9		
10		
11		
12		
13		
14		

3. Podkreśl w każdej parze wyróżnionych określeń informację prawdziwą.

- I. Bliski Wschód jest bardzo ważnym regionem świata ze względu na występujące tu bogate złoża **węgla kamiennego / ropy naftowej**.
- II. Drugim surowcem energetycznym, który w dużych ilościach wydobywa się na tym obszarze, jest **uran / gaz ziemny**.
- III. W większości krajów Bliskiego Wschodu występują **skąpe / obfite** opady, dlatego obszary wykorzystywane rolniczo trzeba **osuszać / nawadniać**.
- IV. Na wschodnich wybrzeżach Morza Śródziemnego występuje klimat **zwrotnikowy suchy / podzwrotnikowy**, a na Półwyspie Arabskim klimat **zwrotnikowy suchy / podzwrotnikowy**.
- V. Dwa elementy środowiska przyrodniczego: **ukształtowanie terenu i roślinność / budowa geologiczna i klimat** wywarły największy wpływ na rozwój gospodarczy Bliskiego Wschodu.
- VI. Do najludniejszych państw Bliskiego Wschodu należą **Irak i Arabia Saudyjska / Turcja i Iran**, a najgęściej zaludnione są **Bahrajn i Izrael / Oman i Syria**.
- VII. Jednym z bogatszych i nowocześniejszych miast regionu jest **Dubaj / Damaszek**.

4. Dominującą religią wśród mieszkańców Bliskiego Wschodu jest islam. Na podstawie dostępnych źródeł wyjaśnij krótko, co oznaczają związane z nim pojęcia.

- a) ramadan – _____
- b) meczet – _____
- c) Koran – _____
- d) hidżab – _____

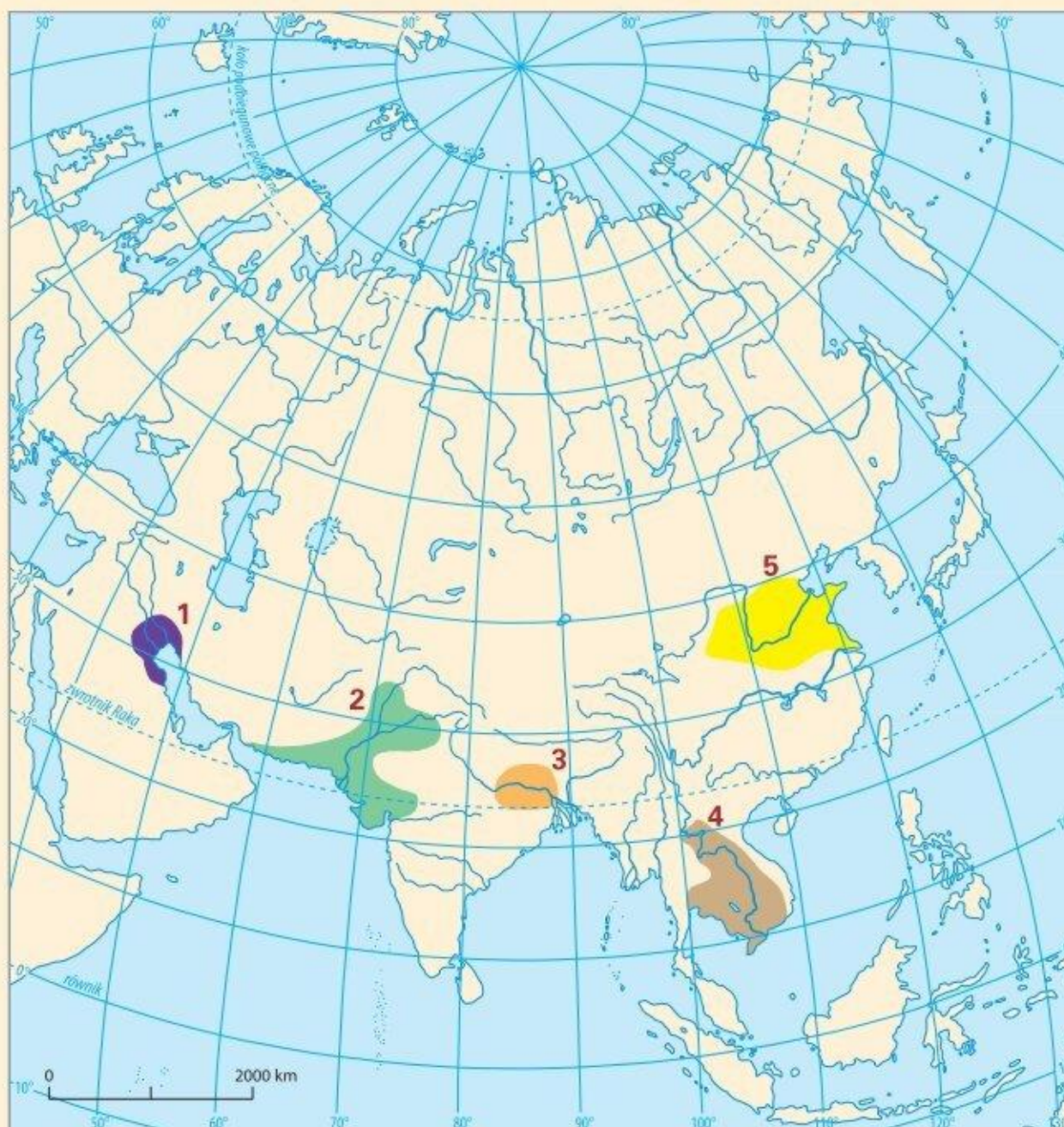
5. Wypisz cztery przykładowe przyczyny konfliktów na Bliskim Wschodzie i krótko opisz jeden z nich.

1. _____	3. _____
2. _____	4. _____

Opis konfliktu: _____

8 Podsumowanie działu

1. Na mapie numerami od 1 do 5 oznaczono pięć obszarów położonych w Azji.

Wpisz w odpowiednie komórki tabeli numery, którymi na mapie oznaczono obszary rozwoju wymienionych cywilizacji, oraz podane nazwy rzek, z którymi te cywilizacje były związane.

- Eufkrat • Indus • Ganges • Brahmaputra
- Huang He (Rzeka Żółta) • Tygrys • Rzeka Czerwona

Cywilizacja	Numer na mapie	Nazwa rzeki / nazwy rzek
Sumeryjska		
Doliny Indusu		
Chińska		

2. O jakiej porze roku w podanych rzekach występują wezbrania i co jest ich przyczyną?

Wpisz w odpowiednie komórki tabeli podane informacje.

- lato • opady monsunowe • topnienie śniegu w górnej części dorzecza
- wiosna • topnienie śniegu na całej długości dorzecza

Rzeki	Pora roku	Przyczyna wezbrań
Euftrat, Tygrys		
Ob, Jenisej		
Jangcy, Huang He (Rzeka Żółta)		

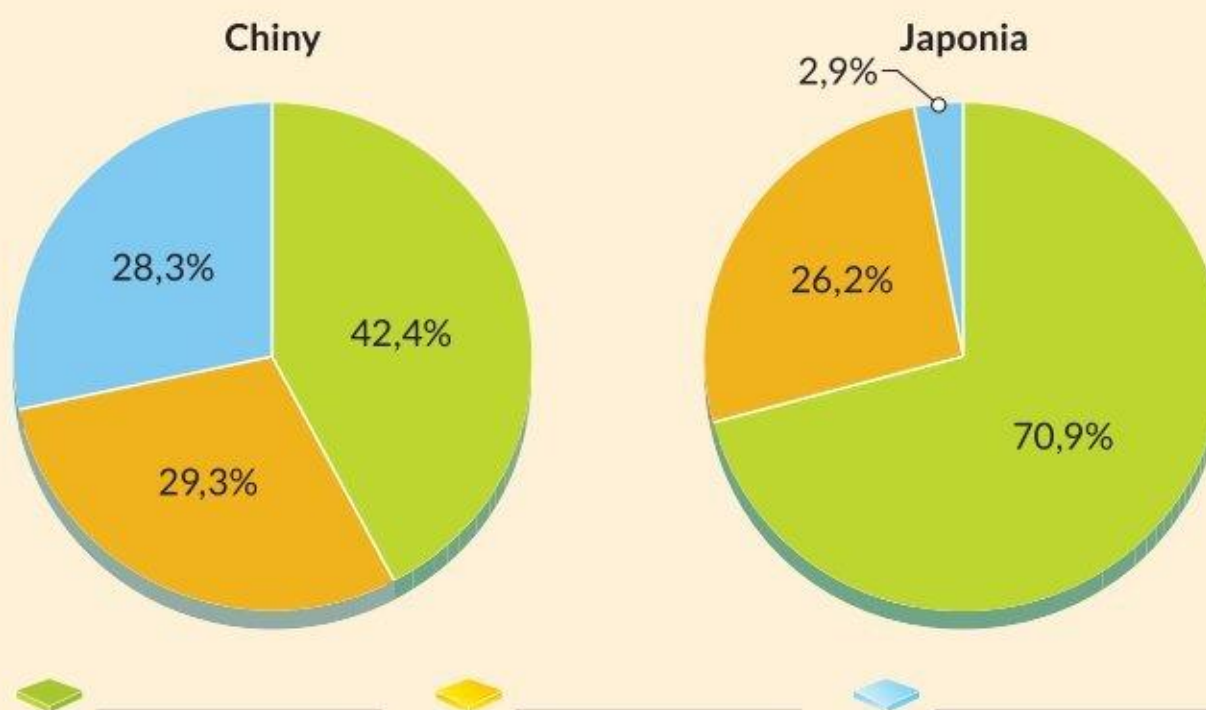
3. Podkreśl w każdej parze wyróżnionych określeń informację prawdziwą.

- I. Społeczeństwo Japonii charakteryzuje bardzo **wysoka** / **niska** przeciętna długość życia.
- II. Dominującym wyznaniem w Chinach jest **buddyzm** / **hinduizm**, w Izraelu zaś – **islam** / **judaizm**.
- III. Okręg przemysłowy nowej generacji Bangalur jest położony na obszarze **Japonii** / **Indii**.
- IV. W regionie pacyficznego pierścienia ognia nie leży **Irak** / **Japonia**.
- V. Najważniejszym surowcem energetycznym państw Bliskiego Wschodu jest **ropa naftowa** / **węgiel kamienny**.

4. Oceń prawdziwość zdań. Podkreśl P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F, jeśli jest fałszywe.

- I. W Azji nie występują czynne wulkany, ale często obserwuje się trzęsienia ziemi i wywołane nimi fale tsunami. **P / F**
- II. Na klimat Azji Południowo-Wschodniej duży wpływ mają wiatry monsunowe. **P / F**
- III. Najdłuższą rzeką Azji i całego świata jest Ganges. **P / F**
- IV. W Azji znajduje się najwyższa góra świata – Czomolungma. **P / F**
- V. W żadnym z regionów Azji nie występuje klimat o cechach kontynentalnych. **P / F**
- VI. W Azji zanotowano najniższą w historii temperaturę powietrza na świecie. **P / F**
- VII. Kontynent azjatycki zamieszkuje ponad połowa populacji świata. **P / F**
- VIII. Religią większości Indusów jest hinduizm. **P / F**

5. Na diagramach przedstawiono strukturę zatrudnienia w Japonii i Chinach. Uzupełnij legendę diagramów. **Wpisz w luki odpowiednie nazwy sektorów gospodarki: przemysł, usługi, rolnictwo.**

6. Monsun, wiatr sezonowo zmienny, odgrywa ogromną rolę w kształtowaniu klimatu Azji Południowo-Wschodniej. **Podkreśl w tabeli właściwe cechy monsunu letniego i zimowego.**

Monsun letni	Monsun zimowy
ciepły / chłodny	ciepły / chłodny
suchy / wilgotny	suchy / wilgotny
wieje od morza / wieje od lądu	wieje od morza / wieje od lądu

7. **Podkreśl w każdym zdaniu jedną z wyróżnionych informacji, tak aby zdanie było prawdziwe.**

- I. Przyrost naturalny w Indiach jest **wyższy** / **niższy** niż w Chinach.
- II. Liczba ludności Indii jest **większa** / **mniejsza** niż liczba mieszkańców Chin.
- III. Średnia gęstość zaludnienia w Indiach jest **większa** / **mniejsza** niż w Chinach.
- IV. Wskaźnik urbanizacji w Indiach jest **wyższy** / **niższy** niż w Chinach.

8. **Zaznacz zestaw, w którym wszystkie wymienione kraje, będące eksporterami ropy naftowej, są położone na Bliskim Wschodzie.**

- ☐ A. Irak, Iran, Wenezuela
- ☐ B. Arabia Saudyjska, Kuwejt, Iran
- ☐ C. Kuwejt, Nigeria, Arabia Saudyjska
- ☐ D. Zjednoczone Emiraty Arabskie, Irak, Indonezja

9 Afryka na mapie

1. Wpisz w luki właściwe nazwy obiektów geograficznych lub określenia, tak aby zdania były prawdziwe.

- I. Afrykę od zachodu oblewa Ocean _____, a od wschodu Ocean _____.
- II. Afrykę od Europy oddziela Morze _____, a od Azji Morze _____.
- III. Afryka ma jeden duży półwysep – _____. Do Afryki należy czwarta co do wielkości wyspa świata – _____.
- IV. U wybrzeży Afryki występują prądy morskie _____, np. Mozambicki i Gwinejski, oraz prądy _____, np. Benguelski i Kanaryjski.

2. Oceń prawdziwość zdań. Podkreśl P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F, jeśli jest fałszywe.

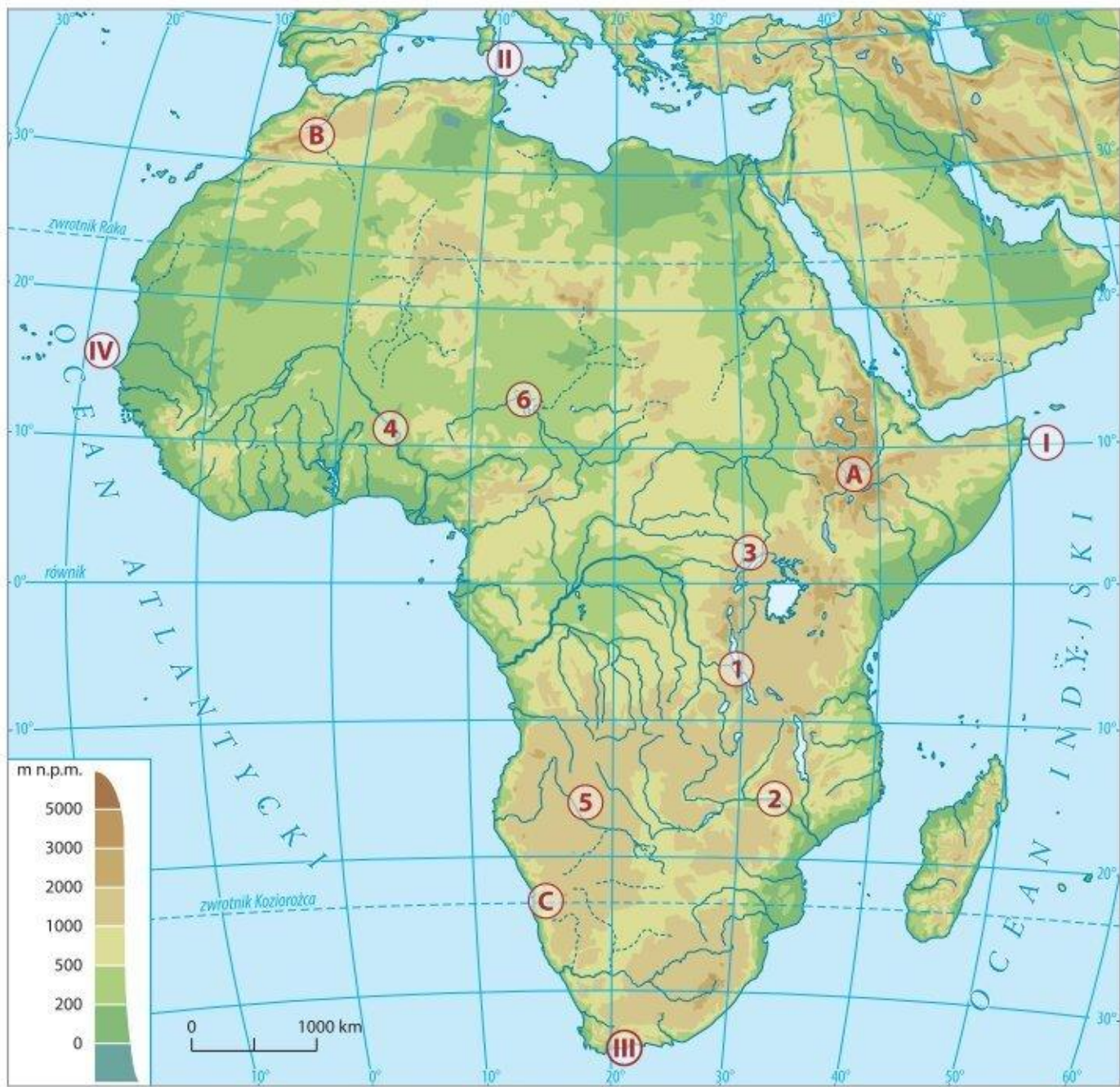
- I. Większość powierzchni Afryki to obszary wyżynne. **P / F**
- II. Kibo to najwyższy szczyt Afryki położony na terenie Tanzanii w masywie wygasłego wulkanu. **P / F**
- III. Kotlinowe ukształtowanie Afryki nie sprzyjało powstawaniu dużych systemów rzecznych na kontynencie. **P / F**
- IV. Rzeka Kongo przepływa przez dwie strefy klimatyczne – równikową i zwrotnikową. **P / F**
- V. Nil przepływa przez trzy strefy klimatyczne – równikową, zwrotnikową i podzwrotnikową. **P / F**
- VI. Jeziora Tanganika, Malawi i Namera to przykłady jezior o genezie tektonicznej. **P / F**

3. Zaznacz poprawne dokończenie zdania.

Rzeki okresowe płyną

- ☐ A. regularnie przez cały rok.
- ☐ B. tylko w czasie sezonowych opadów, a wysychają w porze suchej.
- ☐ C. nieregularnie – pojawiają się co pewien czas po gwałtownych i ulewnych deszczach.

4. Na mapie Afryki numerami I–IV oznaczono skrajne punkty kontynentu – przylądki położone najbardziej na północ, południe, wschód i zachód.

Uzupełnij tabelę – przyporządkuj każdemu numerowi na mapie nazwę właściwego przylądka, jego współrzędne geograficzne oraz państwo, na którego obszarze jest położony. Nazwy i wartości współrzędnych wybierz z ramki.

Przylądki: ● Hafun ● Biały ● Igielny ● Almadi

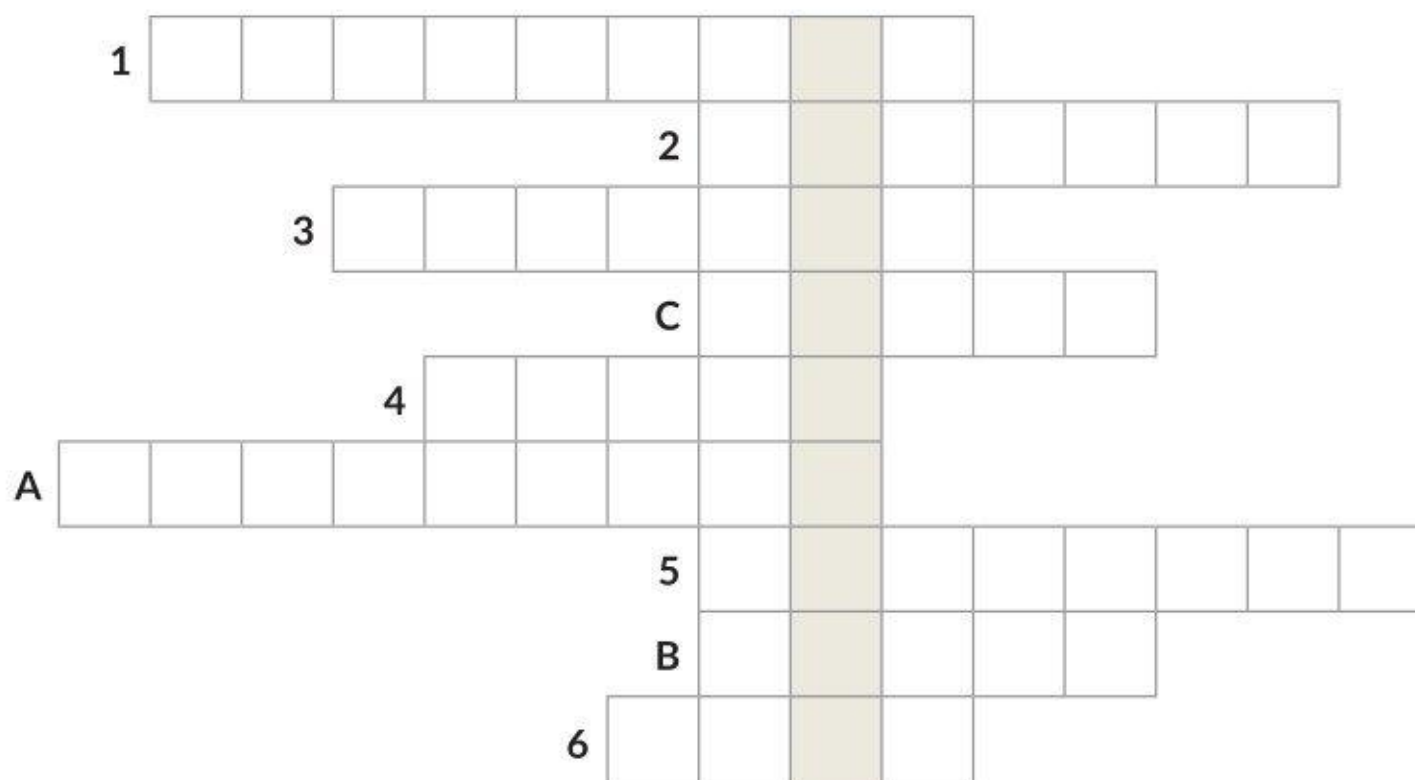
Współrzędne geograficzne: ● 14°44'N; 17°32'W ● 10°27'N; 51°23'E
● 37°21'N; 09°45'E ● 34°50'S; 20°00'E

Lokalizacja: ● Senegal ● Somalia ● Republika Południowej Afryki ● Tunezja

Numer na mapie	Nazwa przylądka	Współrzędne geograficzne	Lokalizacja
I			
II			
III			
IV			

5. Na mapie Afryki (zadanie 4) numerami 1–6 oznaczono położenie wybranych rzek i jezior, a literami A–C – położenie gór, wyżyn, kotlin i pustyń.

Uzupełnij krzyżówkę odpowiednimi nazwami obiektów geograficznych wskazanych na mapie. Odczytaj hasło i wyjaśnij jego znaczenie.

Hasło: _____

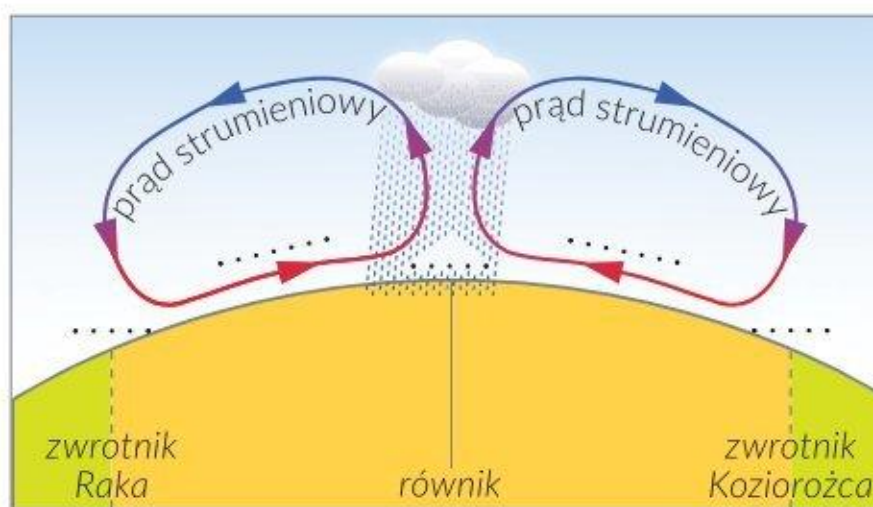
Wyjaśnienie hasła: _____

6. Na podstawie różnych źródeł opisz wybraną przez siebie atrakcję przyrodniczą w Afryce.

10 Zróżnicowanie klimatyczne Afryki

1. Uzupełnij schemat przedstawiający cyrkulację atmosferyczną w strefie międzyzwrotnikowej – zaznacz kierunek przemieszczania się mas powietrza przy powierzchni, a w puste miejsca wpisz pojęcia z ramki.

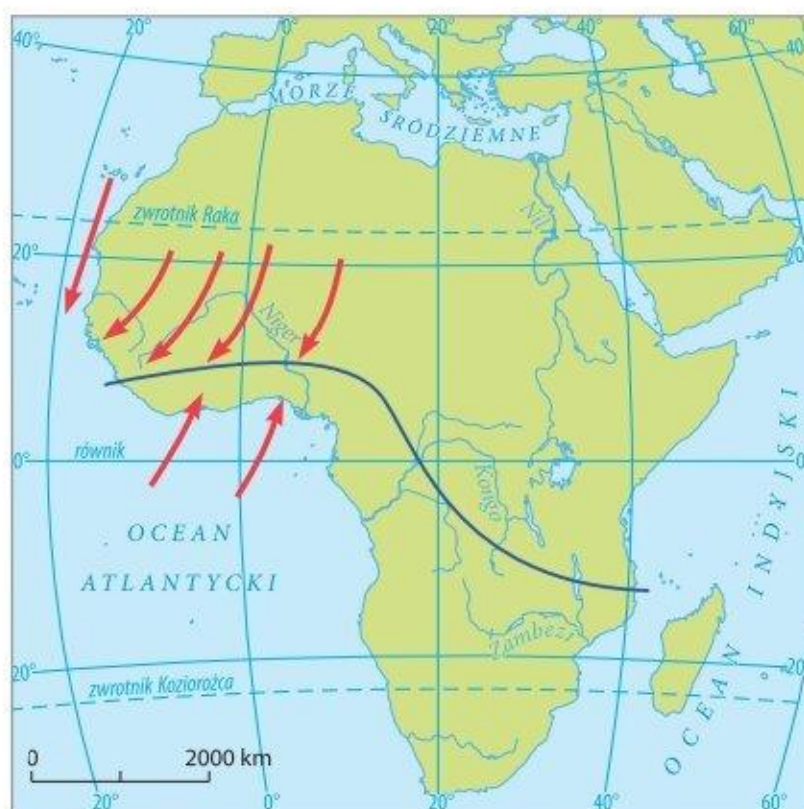
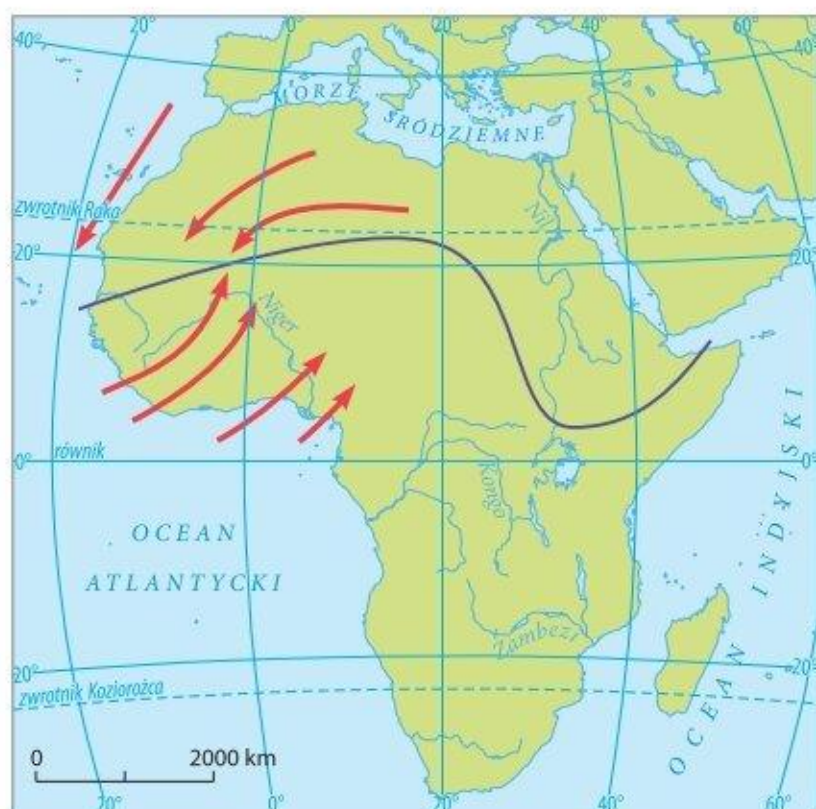
• niż • wyż • pasaty

2. Schematy przedstawiają miejsce występowania niżu równikowego na obszarze Afryki w różnych porach roku oraz kierunki wiejących wtedy wiatrów.

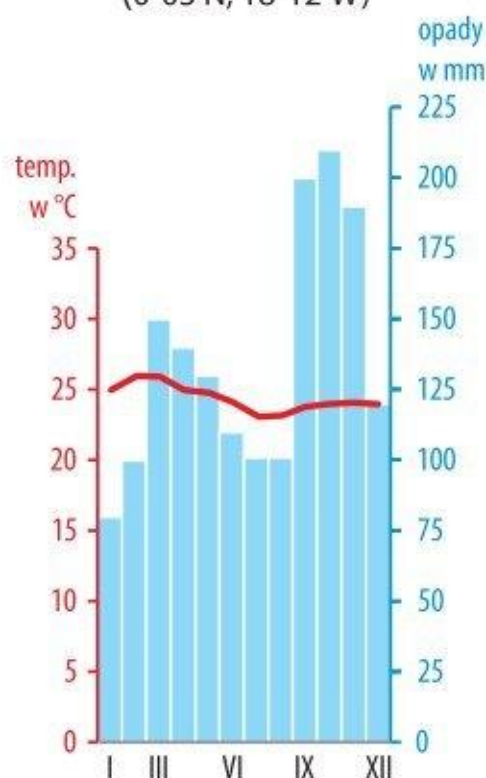
Podpisz schematy terminami wybranymi z ramki.

• przesilenie letnie • przesilenie zimowe

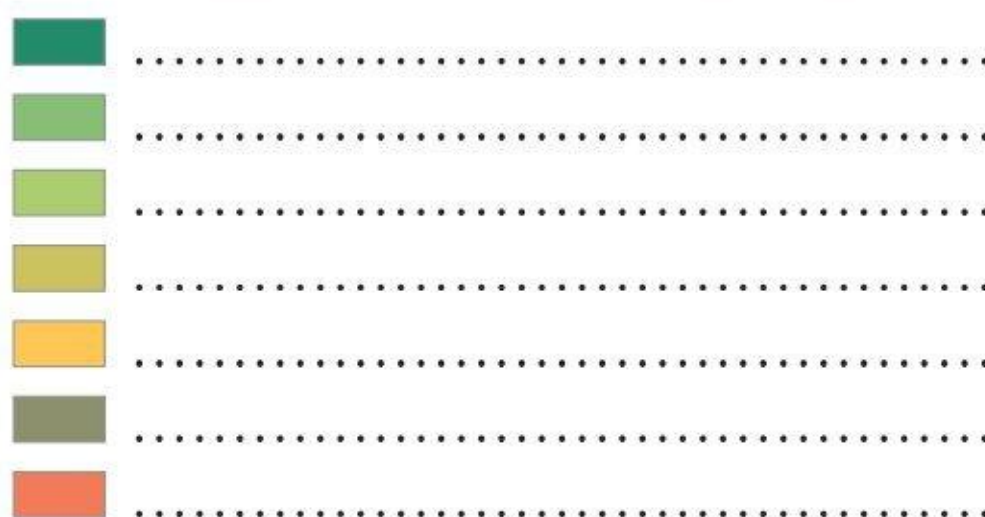
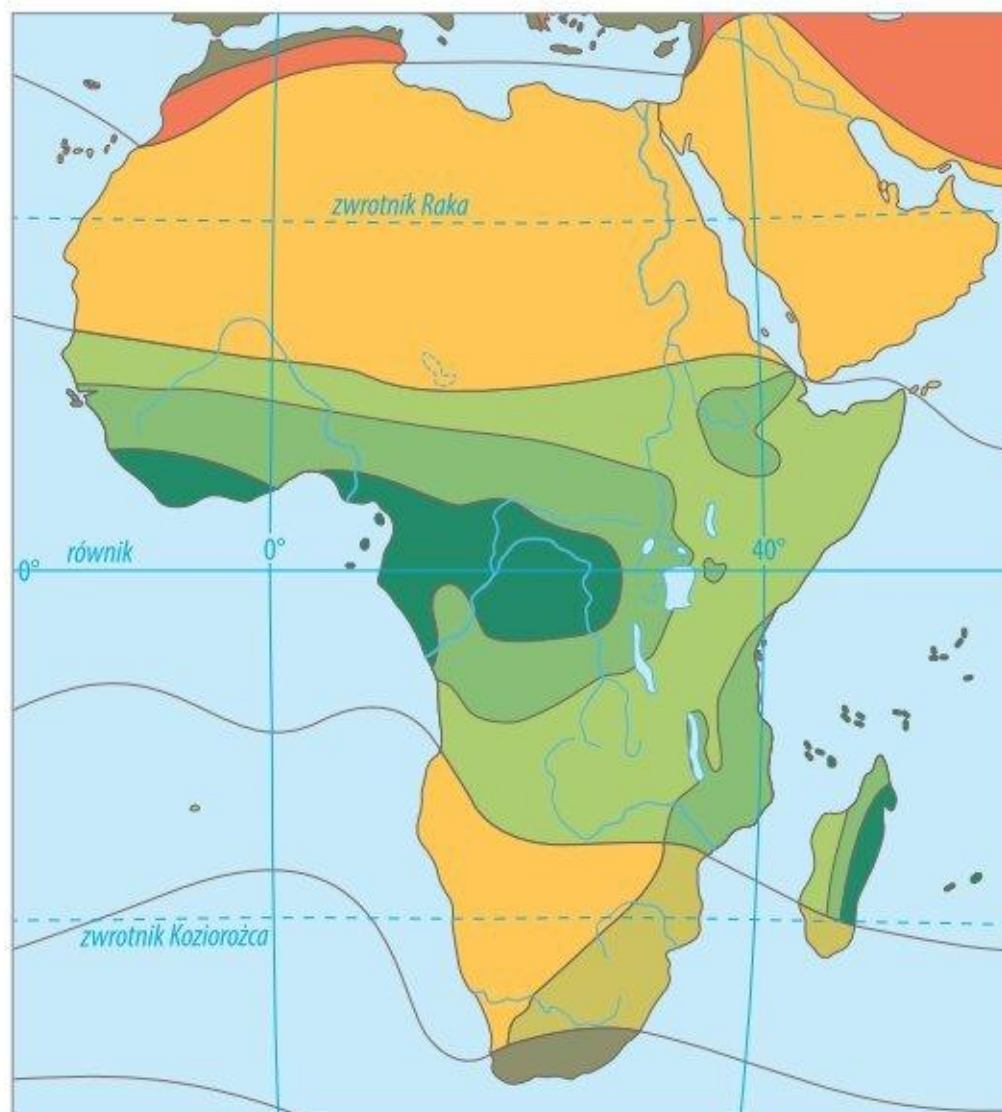
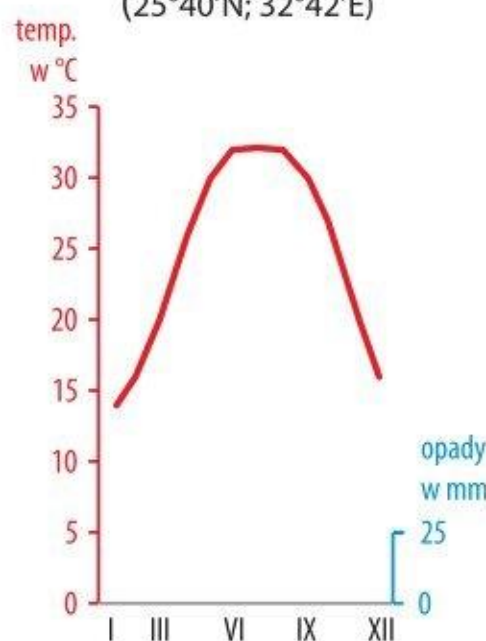

3. Na poniższych klimatogramach przedstawiono roczny rozkład temperatury powietrza i opadów atmosferycznych w dwóch afrykańskich stacjach meteorologicznych: A – Mbandaka i B – Luksor, a na mapie zaznaczono typy klimatów występujących w Afryce. Wykonaj polecenia a–b.

A. **Mbandaka**
(0°03'N; 18°12'W)

B. **Luksor**
(25°40'N; 32°42'E)

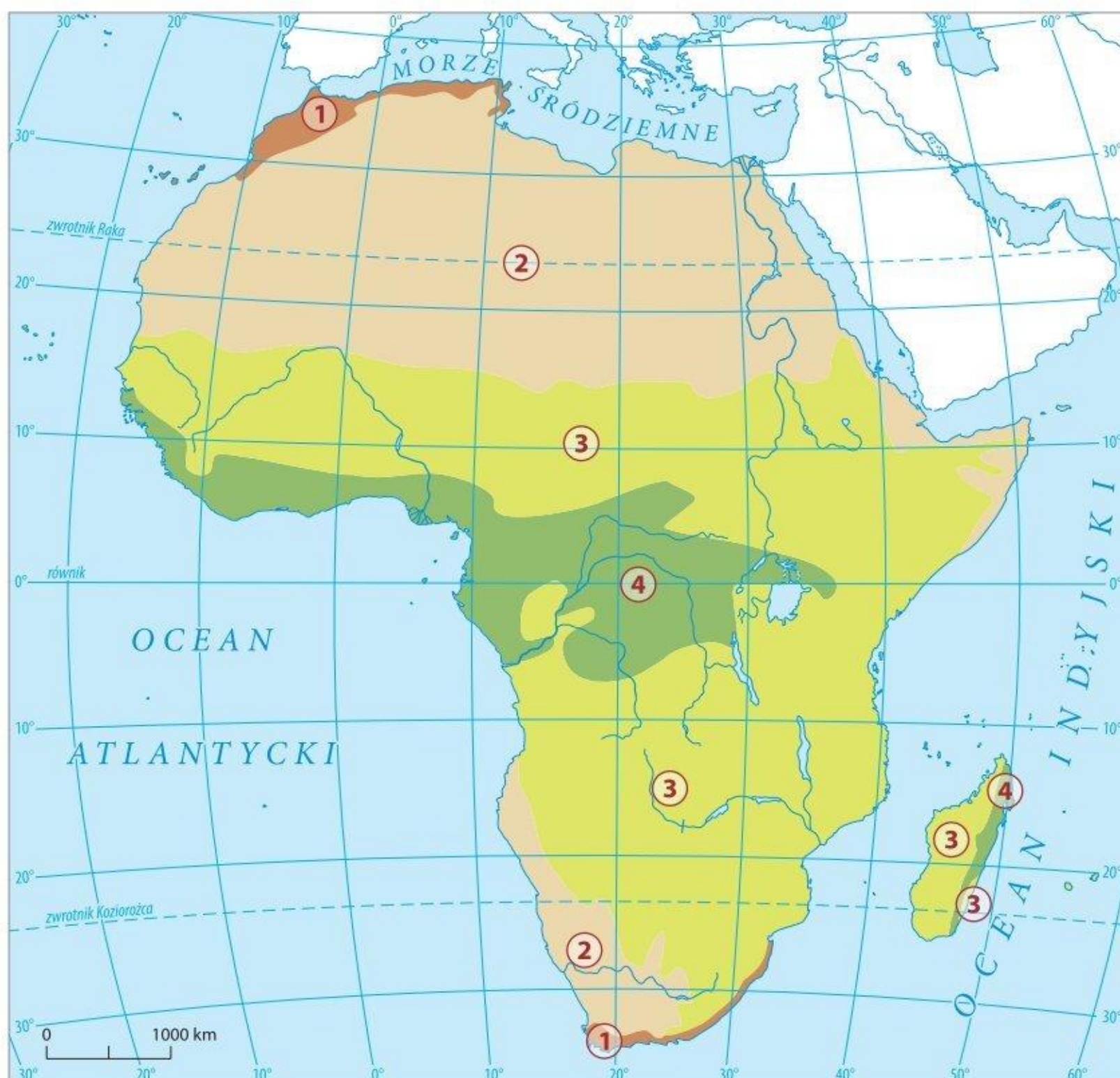

a) Wykonaj odpowiednie obliczenia i uzupełnij tabelę.

	Stacja	Roczna amplituda temperatury powietrza	Roczna suma opadów
A	Mbandaka		
B	Luksor		

b) Wyszukaj w atlasie geograficznym stacje meteorologiczne A i B oraz zaznacz je na mapie. Następnie podpisz wszystkie typy klimatów występujące w Afryce.

4. Na mapie numerami od 1 do 4 oznaczono strefy roślinne w Afryce.

Uzupełnij zdania.

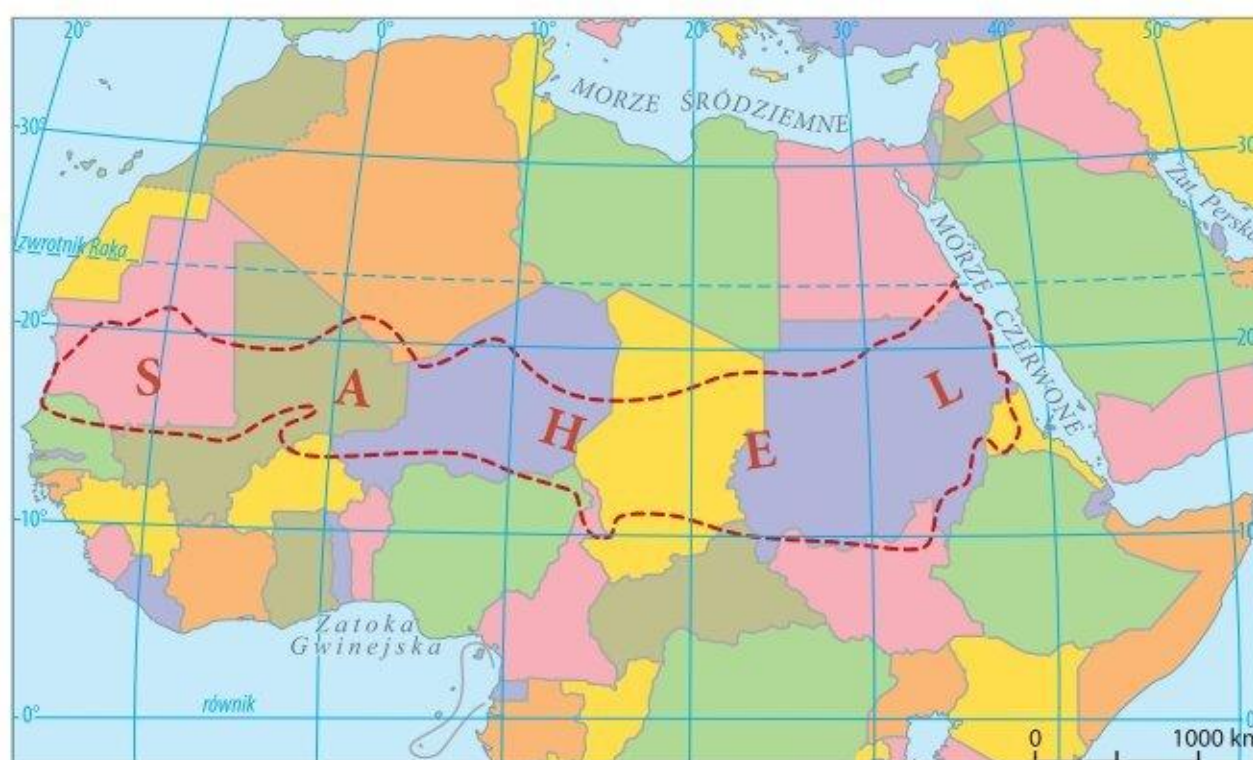
Wpisz w każdą lukę numer, którym na mapie oznaczono opisaną strefę roślinną.

- I. Obszary występowania kolczastych zarośli, sucholubnych mirtów, oleandrów i wawrzynów o skórzastych liściach oznaczono na mapie numerem _____.
- II. Obszary porośnięte wilgotnym lasem równikowym, charakteryzującym się wielkim bogactwem gatunków, w którym rosną drzewa różnej wysokości, tworzące piętra, oznaczono na mapie numerem _____.
- III. Obszary występowania roślin, które pojawiają się na krótko po ulewnych opadach, szybko zakwitają, rozsiewają nasiona, a potem w uśpieniu oczekują kolejnego deszczu, oznaczono na mapie numerem _____.
- IV. Obszary, na których rosną wieloletnie wysokie trawy oraz pojedyncze drzewa (akacje, baobaby) lub kolczaste krzewy, oznaczono na mapie numerem _____.

11 Gospodarowanie w strefie suchej

1. Spośród wymienionych państw afrykańskich wybierz te, które w całości lub w części leżą w strefie Sahelu. Wpisz na mapę właściwe numery.

- 1. Zimbabwe • 2. Senegal • 3. Sudan • 4. Maroko • 5. Somalia
- 6. Mauretania • 7. Tanzania • 8. Mali • 9. Niger • 10. Uganda • 11. Czad
- 12. Erytrea • 13. Gabon • 14. Madagaskar • 15. Angola

2. Zaznacz poprawne dokończenie każdego zdania.

I. Wody subartezyjskie to	A. wody powierzchniowe zalegające na warstwie skał nieprzepuszczalnych.
	B. wody podziemne zalegające pomiędzy warstwami skał nieprzepuszczalnych.
II. Wypas koczowniczy zwierząt to chów polegający na	A. przemieszczaniu się ludzi wraz ze stadami zwierząt w poszukiwaniu miejsc do wypasu.
	B. dostarczaniu paszy dla zwierząt zamkniętych w oborach.
III. Nomadowie prowadzą	A. osiadły tryb życia.
	B. koczowniczy tryb życia.

3. Wyjaśnij, dlaczego nawadnianie obszarów Sahary wodą ze studni głębinowych może doprowadzić do zasolenia gleby i uniemożliwić jej rolnicze wykorzystanie.

4. Opracuj ciąg przyczynowo-skutkowy przedstawiający zdarzenia, które doprowadziły do pustynnienia Sahelu. Wpisz w odpowiednie komórki schematu litery, którymi oznaczono kolejne etapy procesu.

- A. pustynnienie
- B. wzrost liczby ludności
- C. wzmożenie erozji gleby
- D. wysoki przyrost naturalny
- E. zwiększenie pogłowia bydła i kóz
- F. wzrost zapotrzebowania na żywność
- G. nadmierny wypas, uniemożliwiający odrastanie trawy

5. Podkreśl w każdej parze wyróżnionych określeń informację prawdziwą.

- I. Dla nomadów **jedynym sposobem** / **jednym z wielu sposobów** pozyskiwania środków niezbędnych do życia jest wypas bydła.
- II. Większość z nomadów żyjących w krajach afrykańskich na północ od równika wyznaje **islam** / **chrześcijaństwo**.
- III. Nomadowie w półkoczowniczych warunkach na małych poletkach okresowo uprawiają **proso i sorgo** / **żyto i owies**.

6. Na podstawie różnych źródeł opisz w kilku zdaniach gospodarkę Mauretanii.

12 Na wakacje do Kenii

1. Zaznacz cztery czynniki społeczno-gospodarcze, które sprzyjają rozwojowi globalnej turystyki.

- ☐ A. rozwój bazy turystycznej (nowe hotele, obiekty rekreacyjne)
- ☐ B. wzrost zamożności społeczeństw
- ☐ C. szerokie i piaszczyste plaże
- ☐ D. sprzyjający ciepły klimat
- ☐ E. rozwój coraz szybszych form transportu
- ☐ F. endemizm flory i fauny
- ☐ G. rozwój technologii informatycznych (rezerwacja noclegów, zamawianie biletów)
- ☐ H. zwiększenie się ilości czasu wolnego od pracy

2. Na mapie (kolejna strona) numerami 1–4 oznaczono popularne turystyczne atrakcje przyrodnicze Kenii.

Uzupełnij tabelę – każdemu opisowi przyporządkuj obiekty wymienione w ramce oraz numery, którymi oznaczono je na mapie.

● Kenia ● Mount Elgon ● Jezioro Wiktorii ● Turkana

Opis	Nazwa geograficzna	Numer na mapie
Ten wygasły wulkan tarczowy jest drugim pod względem wysokości szczytem Kenii.		
Najwyższy szczyt Kenii położony w masywie wulkanicznym, w sąsiedztwie Wielkiego Rowu Wschodniego, pochodzenia tektonicznego, przecina południkowo Wyżynę Kenijską.		
Północno-wschodnia część tego jeziora, z zatoką Winam, wciną się głęboko w terytorium Kenii.		
To największe słonowodne jezioro w Afryce, pochodzenia tektonicznego, w większości położone w granicach Kenii.		

3. Podkreśl w każdej parze wyróżnionych określeń informację prawdziwą.

- I. Większość terytorium Kenii położona jest w **klimacie równikowym wybitnie wilgotnym / podrównikowym suchym.**
- II. Formacją roślinną dominującą w krajobrazie naturalnym Kenii są **trawiaste sawanny / wilgotne lasy równikowe.**
- III. Duże roczne sumy opadów (ok. 1000 mm) występują w Kenii, **na wybrzeżu Oceanu Indyjskiego / we wschodniej części Wyżyny Kenijskiej.**

4. Podaj przykład negatywnego wpływu turystyki masowej na:

1. środowisko przyrodnicze Kenii.

2. rozwój społeczno-gospodarczy Kenii.

5. Na mapie Kenii (zadanie 2) numerami I–V oznaczono najpopularniejsze parki narodowe i rezerваты przyrody znajdujące się w tym kraju.

Połącz opis każdego obszaru chronionego z jego nazwą i oznaczeniem na mapie.

Jeden z najstarszych parków narodowych Kenii. Jest podzielony na dwie części (zachodnią i wschodnią), które łącznie zajmują ok. 22 800 km ² , tworząc jeden z największych obszarów chronionych na świecie.	REZERWAT SAMBURU	I
Park znajduje się na liście Rezerwatów Biosfery UNESCO. Położony przy granicy z Tanzanią, słynie z największej w Kenii populacji słoni. Spotkać tu można ponadto bawoły, gazy, żyrafy, lwy, hieny i szakale.	PARK NARODOWY TSAVO	II
Jest północną częścią obszaru chronionego, którego drugą część stanowi Park Narodowy Serengeti w Tanzanii. Słynie głównie z wielkich migracji zwierząt kopytnych – przede wszystkim antylop gnu i zebr. W parku tym żyją zwierzęta zaliczane do tzw. wielkiej piątki: lwy, słonie afrykańskie, bawoły afrykańskie, nosorożce czarne i lamparty.	PARK NARODOWY AMBOSELI	III
Żyje tu ponad 400 gatunków ptactwa wodnego, w tym głównie flamingi, których liczba okresowo może dochodzić nawet do 2 mln.	REZERWAT MASAI MARA	IV
Leży w północno-środkowej części Kenii. Ze względu na unikalne krajobrazy często odwiedzany jest przez miłośników fotografii. Jego nazwa pochodzi od zamieszkującego te tereny nilotyckiego ludu koczowników.	PARK NARODOWY JEZIORA NAKURU	V

13 Rolnictwo w Afryce

1. Dokończ zdania dotyczące systemów gospodarki rolnej prowadzonej w Afryce. Zaznacz A lub B, aby wskazać właściwe informacje.

I. Rolnictwo żarowo-odłogowe	A. polega na karczowaniu i wypalaniu drzew w lesie równikowym.
	B. charakteryzuje się wyłącznie wypalaniem drzew.
II. W rolnictwie kopieniaczym	A. używa się prymitywnych narzędzi rolniczych, tj. kijów kopieniacych i motyk.
	B. stosuje się zmechanizowane narzędzia rolnicze.
III. Rolnictwo żarowo-odłogowe w Afryce występuje głównie w strefie	A. lasów równikowych.
	B. sawann.
IV. Rolnictwo kopieniacze w Afryce spotyka się głównie w strefie	A. lasów równikowych.
	B. sawann.

2. Przyporządkuj każdemu podanemu klimatowi po dwie charakterystyczne dla niego rośliny uprawiane w Afryce. Wpisz w odpowiednie komórki tabeli podane nazwy roślin.

• figi • pomarańcza • bananowiec • orzech ziemny • palma daktylowa • kakaowiec • sorgo • drzewo oliwne

Klimat	Charakterystyczne rośliny uprawne
równikowy wilgotny	
podrównikowy	
zwrotnikowy	
podzwrotnikowy	

3. Rozpoznaj rośliny uprawiane w Afryce po opisach. Wpisz w luki właściwe nazwy roślin, wybrane spośród podanych.

- kakaowiec • hebanowiec • palma daktylowa • pszenica • proso • ryż
- bananowiec • batat • drzewo oliwne • orzech ziemny • kasztanowiec
- orzech włoski • winorośl • fasola

- I. Roślina uprawna strefy tropikalnej, nazywana „słodkim ziemniakiem”, jej bulwy charakteryzują się różowym lub czerwonym mięszem. – _____
- II. Roślina drzewiasta, uprawiana głównie w basenie Morza Śródziemnego, której małe owoce wykorzystuje się do pozyskiwania oliwy lub, specjalnie spreparowane, przeznacza do bezpośredniego spożycia. – _____
- III. Nasiona tej drzewiastej rośliny uprawianej w Afryce i Ameryce Środkowej po sproszkowaniu wykorzystuje się do produkcji czekolady, cukierków, masła i napojów. – _____
- IV. Roślina jednoroczna, uprawiana w strefach równikowej, zwrotnikowej i podzwrotnikowej. Jej nasiona są zjadane w postaci surowej, a prażone lub solone są popularną przekąską. – _____
- V. Jedno z najstarszych zbóż uprawianych na świecie. Odgrywa ważną rolę w wyżywieniu ludności Afryki. Uzyskuje się z niej kaszę jaglaną. – _____

4. Na podstawie różnych źródeł opisz wybraną roślinę uprawianą w Afryce. W opisie uwzględnij m.in. wymagania klimatyczno-glebowe, główne metody i obszary upraw oraz jej wykorzystanie.

[illegible]

5. Tekst przedstawia sytuację afrykańskich producentów kakao.

Czekoladę produkuje się z ziaren kakaowców, których uprawa jest niezmiernie wymagająca. Drzewa te narażone są na działanie bardzo silnych wiatrów i szkodników. Dotykają je też różne choroby. Dodatkowo kakaowiec osiąga optymalną wydajność dopiero po 5 latach uprawy.

Ceny kakao na świecie stale rosną. Niestety podaż nie nadąża za zapotrzebowaniem. Rolnicy cały czas otrzymują bardzo małe wynagrodzenie za swoją ciężką pracę. Widząc to, młode pokolenia nie chcą przejmować plantacji po rodzicach. Stale rosnące ceny rynkowe kakao nie mają wpływu na poprawę sytuacji finansowej rolników, których przytłaczają coraz większe koszty produkcji. W związku z tym drobni producenci kakao często żyją w biedzie.

Fair Trade działa m.in. w kierunku osiągnięcia zrównoważonego modelu uprawy kakao (np. w Wybrzeżu Kości Słoniowej). Jednym ze sposobów jest dodatek finansowy dla projektów na rzecz poprawy warunków pracy, sytuacji finansowej producentów kakao oraz życia lokalnej społeczności. W latach 2013–2014 przyznano drobnym producentom 8,4 mln funtów brytyjskich. Około 25% z tej kwoty trafiło do rodzin rolników, pozwalając na zakup artykułów pierwszej potrzeby.

Na podstawie <http://www.fairtrade.org.pl/fairtrade/produkty-i-producenci/kakao/producenci-kakao/>

a) Podaj przyczynę braku zainteresowania młodych ludzi uprawą kakaowca.

b) Wymień dwa przykłady działań wspierających prowadzonych przez Fair Trade na rzecz producentów kakao.

1.

2.

c) Wymień nazwy dwóch państw afrykańskich położonych w Afryce Zachodniej, które należą do największych producentów kakao na świecie.

1.

2.

14 Głód i niedożywienie

1. Oceń prawdziwość zdań. Podkreśl P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F, jeśli jest fałszywe.

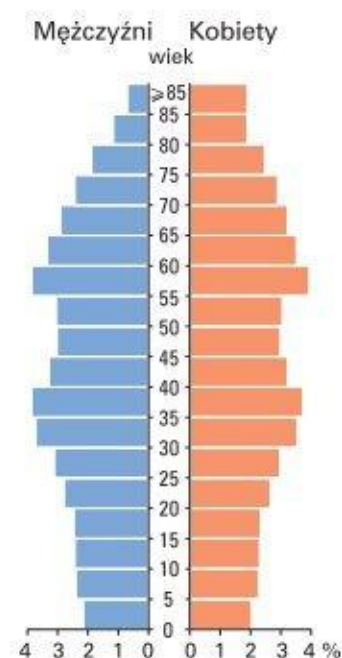
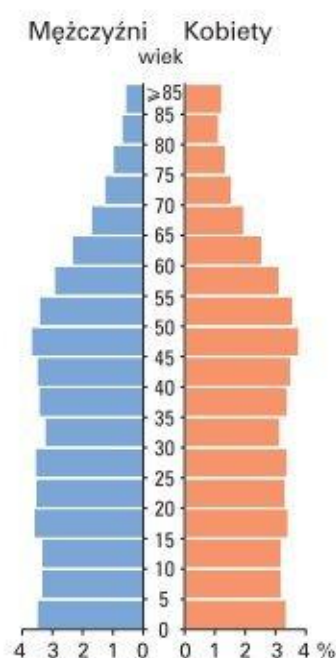
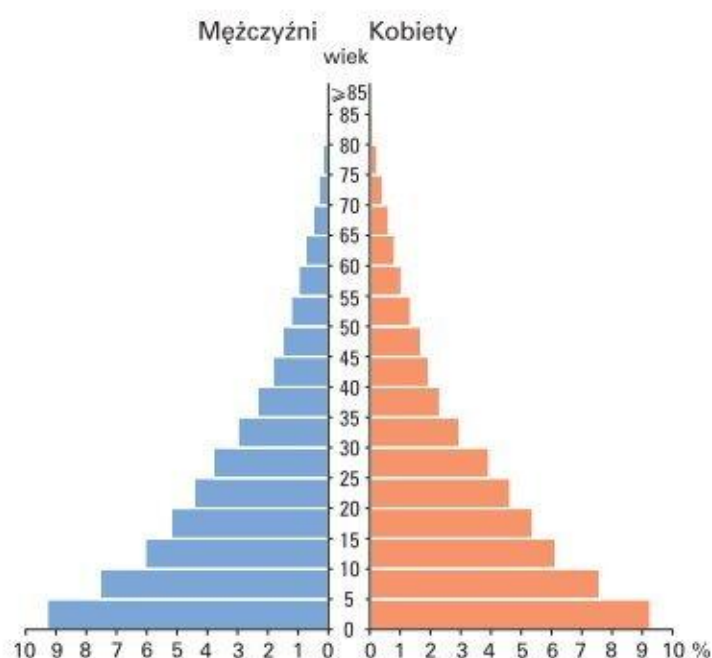
- I. Największy odsetek głodujących (% populacji) występuje w Republice Środkowoafrykańskiej, Czadzie, Sierra Leone i na Madagaskarze. **P / F**
- II. Dienne normy żywieniowe nie zależą od warunków klimatycznych. **P / F**
- III. Głód utajony występuje wtedy, gdy w spożywanym jedzeniu brakuje odpowiedniej ilości białka, soli mineralnych i witamin. **P / F**
- IV. Według FAO człowiek, aby normalnie żyć, potrzebuje od 230 kcal do 270 kcal dziennie. **P / F**
- V. Kwashiorkor jest chorobą zakaźną. **P / F**

2. Podkreśl w każdej parze wyróżnionych określeń informację prawdziwą.

- I. Do czasu europejskiej kolonizacji Afryki zjawisko głodu na tym kontynencie **występowało sporadycznie / było powszechne**.
- II. Współcześnie coraz większa część obszarów rolniczych w państwach afrykańskich trafia w ręce **miejscowych rolników / wielkich międzynarodowych korporacji**.
- III. Obszary rolnicze w większości krajów Afryki wykorzystywane są przez wielkie korporacje do produkcji **żywności dla ludności lokalnej / luksusowych używek (kawy, kakao) przeznaczonych na eksport**.

3. Podkreśl w każdym zdaniu po jednym z wyróżnionych określeń, tak aby zdania poprawnie opisywały strukturę ludnościową krajów Afryki.

- I. Piramidę wieku i płci, której kształt w przybliżeniu przedstawia strukturę ludności większości krajów Afryki, oznaczono literą **A / B / C**.
- II. Przyrost naturalny w tych krajach jest **wysoki / niski**.
- III. Ludzie w Afryce żyją średnio **dłużej / krócej** niż w Europie.

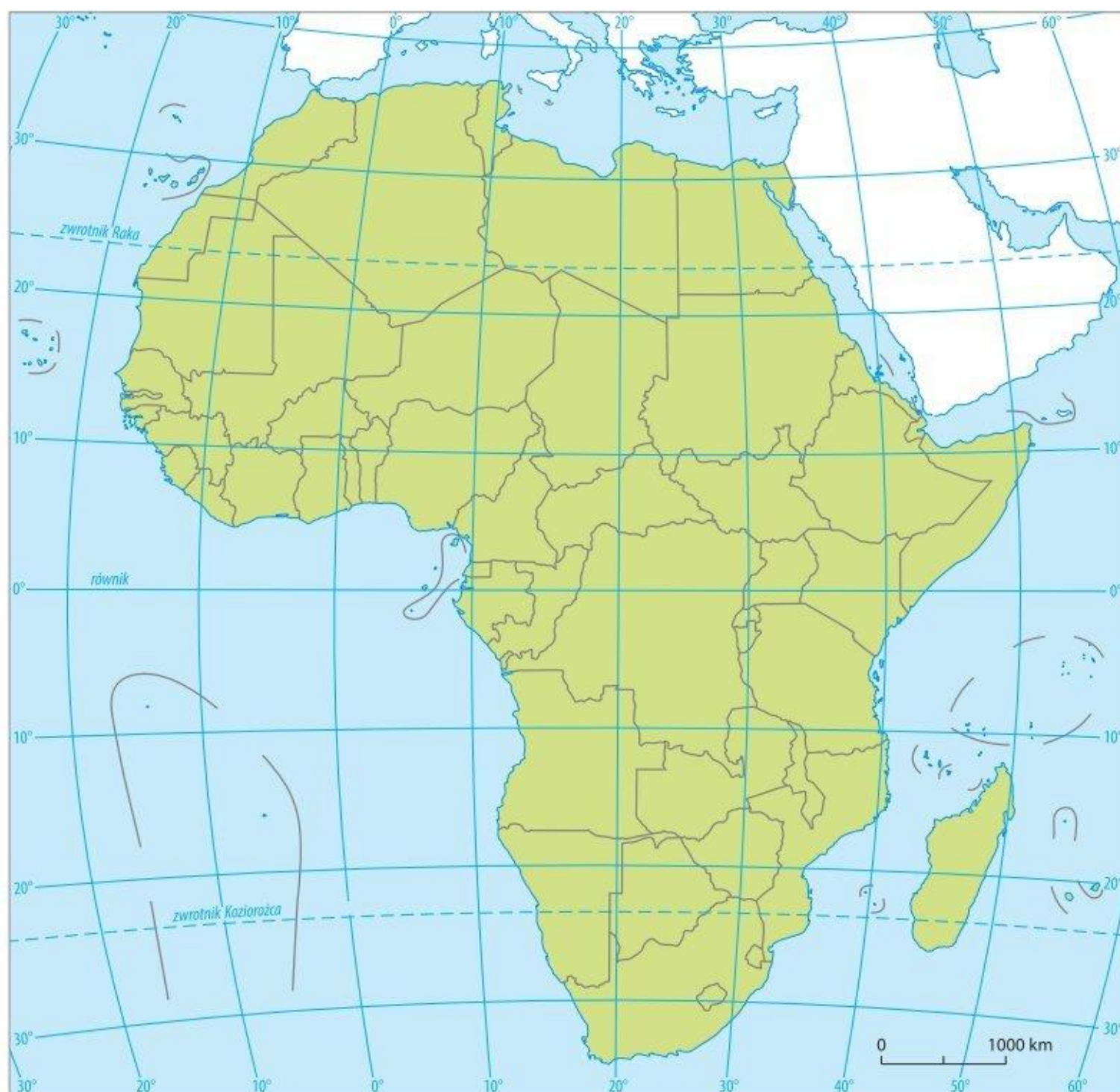

4. Zaznacz poprawne dokończenie każdego zdania.

I. Zbożami, które mają największe znaczenie w żywieniu ludności Afryki, są	☐ A. ryż i pszenica. ☐ B. proso i sorgo.
II. Zielona rewolucja w największym stopniu poprawiła sytuację żywieniową	☐ A. w Afryce. ☐ B. w Azji.
III. Malaria jest chorobą występującą głównie na obszarach	☐ A. wilgotnych i gorących. ☐ B. suchych i gorących.

5. Wpisz w odpowiednie miejsca na mapie podane numery przyporządkowane krajom afrykańskim, które w największym stopniu są dotknięte klęską głodu.

1. Angola	5. Zambia	9. Erytrea
2. Burundi	6. Somalia	10. Namibia
3. Rep. Środkowoafrykańska	7. Dem. Rep. Kongo	
4. Czaad	8. Etiopia	

15

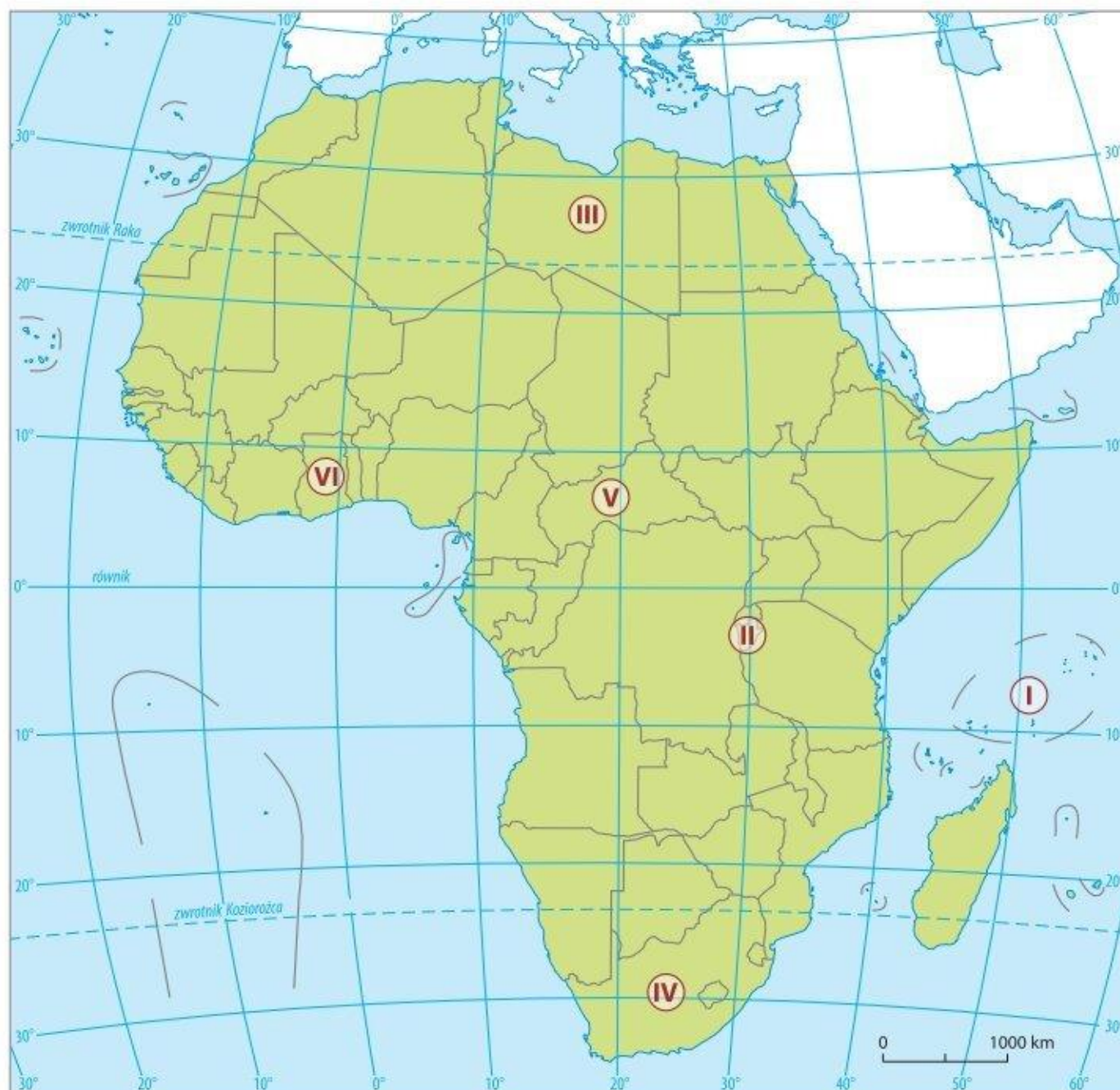
Różne oblicza Afryki

1. Podkreśl w każdej parze wyróżnionych określeń informację prawdziwą.

- I. Podstawowym sektorem gospodarki narodowej większości krajów Afryki jest **przemysł / rolnictwo**.
- II. W północnej części Afryki rozwinęło się głównie **intensywne rolnictwo wysokotowarowe / ekstensywne rolnictwo samozaopatrzeniowe**.
- III. Rolnictwo strefy Sahelu i strefy równikowej w Afryce dostarcza produktów głównie **na sprzedaż / na zaspokojenie potrzeb mieszkańców tych regionów**.
- IV. Afryka jest kontynentem **bogatym / ubogim** w zasoby surowców mineralnych.
- V. W gospodarce państw Afryki coraz większe znaczenie **mają usługi / ma przemysł**.

2. Na mapie numerami I–VI oznaczono państwa afrykańskie.

Na podstawie informacji z dostępnych źródeł wpisz w pierwszej kolumnie tabeli (s. 44) pod nazwami państw numery, którymi oznaczono je na mapie. Następnie połącz nazwę każdego państwa z opisem jego rozwoju gospodarczego oraz właściwą wartością PKB na jednego mieszkańca.

Nazwa kraju i oznaczenie na mapie	Rozwój gospodarczy	Wartość PKB na 1 mieszk. (dol. amer.)
Seszele (—)	Gospodarka tego państwa to rynek rozwijający się, oparty na znacznych zasobach naturalnych: złota (40% światowych zasobów), diamentów, węgla kamiennego. Dobrze rozwinięte są sektory: finansowy, prawny, komunikacyjny, energetyczny i transportowy. W rolnictwie zatrudnionych jest 4,6% pracujących, w przemyśle – 23,5%, a w usługach – 71,9%. Wyzwania dla gospodarki to wysokie bezrobocie (27%), ubóstwo i nierówności społeczne.	700
Republika Południowej Afryki (—)	Gospodarka tego kraju jest prawie całkowicie uzależniona od eksportu ropy naftowej i gazu ziemnego. Sektor energetyczny wytwarza około 95% dochodów z eksportu i aż 80% PKB. Aż ¾ żywności musi być eksportowane. Wojna domowa w latach 2014–2016 zachwiała stabilnością gospodarki.	28 900
Libia (—)	Podstawą gospodarki kraju jest turystyka, która rozwinęła się połowie lat 70. XX w. Aktualnie sektor turystyczny zatrudnia 26% pracujących i tworzy ok. 55% PKB. Większość ludności (74%) pracuje w usługach, przemysł daje zatrudnienie 23% mieszkańców, rolnictwo – jedynie 3%. Aktualnie rząd zmierza do zmniejszenia uzależnienia od turystyki na rzecz rozwoju rolnictwa, rybołówstwa i lokalnej produkcji.	800
Burundi (—)	Kraj ten jest jednym z najbiedniejszych i naj słabiej rozwiniętych państw świata. Mało wydajne i słabo zmechanizowane rolnictwo wytwarza 43% PKB i zatrudnia ponad 75% pracujących. Eksportuje się głównie: drewno (z lasów deszczowych), diamenty, kawę i bawełnę. Ok. 90% energii elektrycznej pochodzi z elektrowni wodnych. Ograniczeniami dla rozwoju gospodarczego są głównie słabo rozwinięta infrastruktura transportowa i niewykwalifikowana siła robocza.	4600
Ghana (—)	Jest krajem słabo rozwiniętym, śródlądowym, ubogim w zasoby. Rolnictwo stanowi ok. 40% PKB oraz zapewnia miejsca pracy ponad 93% obywateli czynnych zawodowo. Główne towary eksportowe to kawa i herbata. Na zły stan gospodarki wpływają trwająca wojna domowa, wysoki przyrost naturalny, ubóstwo, niski poziom wykształcenia, słaba sieć transportowa. W 2015 r. pomoc zagraniczna stanowiła aż 48% dochodu narodowego.	13 400
Republika Środkowoafrykańska (—)	Państwo należy do krajów słabo rozwiniętych gospodarczo. Rolnictwo wytwarza 18,3% PKB, a zatrudnia ok. 45% czynnych zawodowo. Podstawowym filarem gospodarki jest monokultura ziarna kakaowego – kraj ten jest największym producentem tego surowca na świecie. Główne źródła wymiany zagranicznej to eksport złota i kakao. Ekspansja rozwijającego się przemysłu naftowego przyspieszyła wzrost gospodarczy państwa. Główne problemy rządu to: brak niezawodnej energii elektrycznej i wysokie zadłużenie. W rolnictwie zatrudnienie znajduje ponad 44,7% obywateli czynnych zawodowo, w przemyśle – 14,4%, a w usługach – 40,9%.	9800

3. Tekst przedstawia warunki edukacji w Ugandzie.

Według najaktualniejszych danych aż 400 000 dzieci w Ugandzie nie ma dostępu do edukacji. W miastach sytuacja wygląda znacznie lepiej niż na wsiach. W 1997 r. rząd Ugandy upowszechnił edukację pierwszego stopnia, a 10 lat później – drugiego stopnia. Niestety nie rozwiązało to do końca istniejącego problemu.

Aktualnie klasy są przepelnione, potrafią liczyć nawet po 100 dzieci. Dodatkowo na wsi, gdzie ludzie mają kilkanaścioro dzieci, nie stać ich na opłacenie potomstwu codziennych dojazdów do szkół w najbliższym mieście. W ten sposób wiele dzieci mimo chęci i zdolności rezygnuje z nauki. W dużych rodzinach często do szkoły chodzą tylko najstarsze dzieci. Młodsze zostają w domu, aby pomóc w codziennych obowiązkach rodzicom. Dorastające dziewczynki szybko zostają mamami i zajmują się domem, a chłopcy zostają kierowcami boda-boda lub otwierają budki z rolexami.

Na podstawie: <http://justynasniezek.com/edukacja-w-ugandzie/>

a) Wymień dwie decyzje rządu Ugandy, które miały na celu rozwój edukacji.

1. _____

2. _____

b) Jakie trudności napotkał rząd podczas realizacji założonej polityki edukacyjnej?

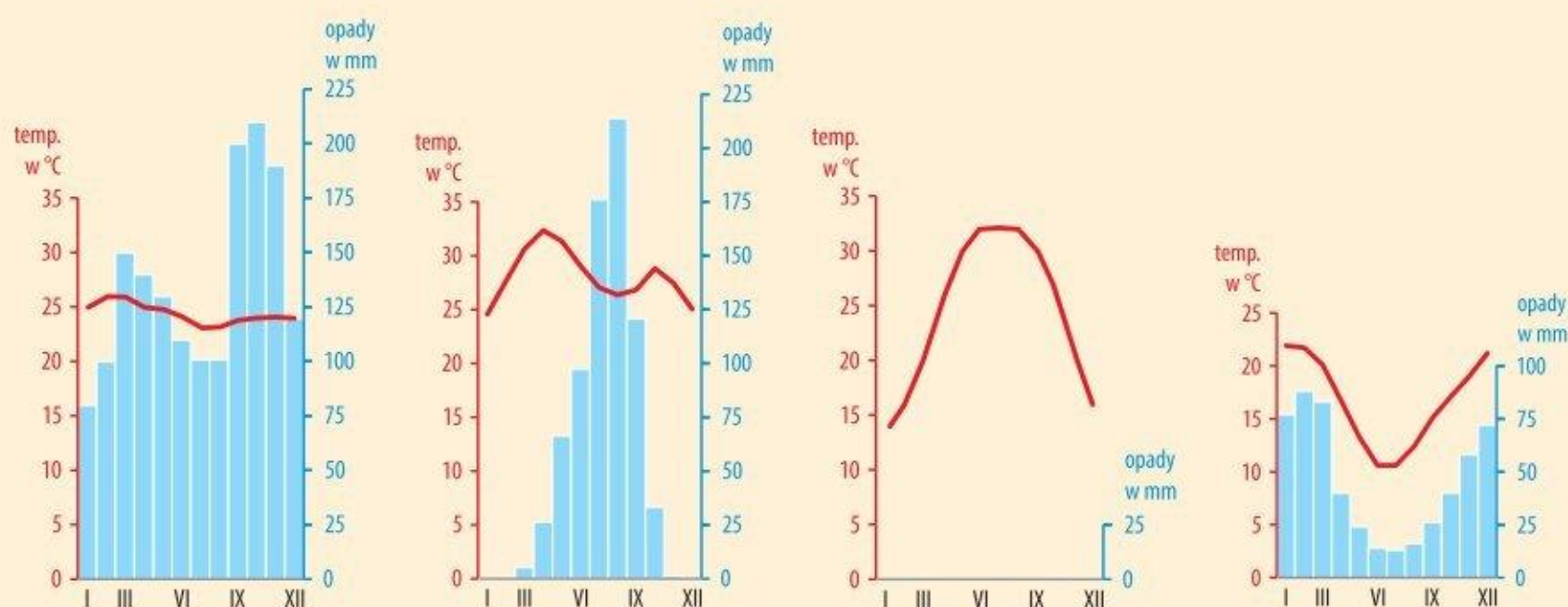
c) Jak problemy w dostępie do edukacji wpływają na rozwój gospodarczy i społeczny Ugandy?

16 Podsumowanie działu

1. Na klimatogramach przedstawiono roczny przebieg temperatury powietrza i opadów w czterech stacjach meteorologicznych położonych na obszarach o wymienionych typach klimatu. Przyporządkuj typ klimatu odpowiedniemu klimatogramowi.

Wpisz w każdą lukę pod klimatogramem nazwę odpowiedniego typu klimatu.

- śródziemnomorski • równikowy wybitnie wilgotny
- podrównikowy • zwrotnikowy suchy

2. Podkreśl w każdym zdaniu jedną z wyróżnionych informacji, tak aby zdanie było prawdziwe.

- I. Afrykańskie kobiety charakteryzuje **duży** / **mały** współczynnik dzietności.
- II. Afryka jest kontynentem, na którym współczynnik przyrostu naturalnego jest **największy** / **najmniejszy**.
- III. Średnia przeciętna długość życia mieszkańców Afryki jest **większa** / **mniej** niż średnia przeciętna długość życia Europejczyków.

3. Dokończ poprawnie zdanie. Zaznacz A lub B oraz 1 albo 2, aby wskazać właściwą informację.

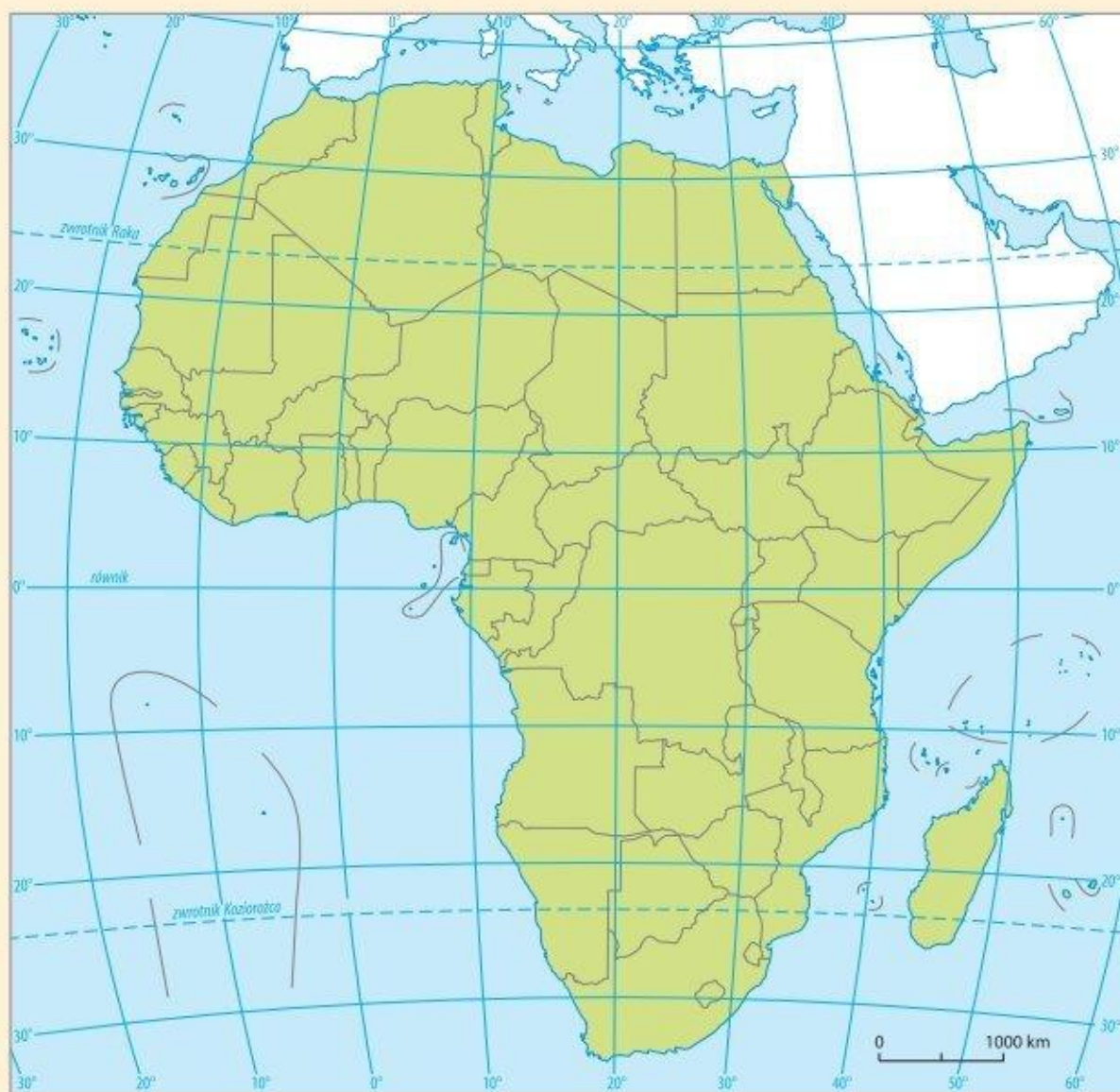
Ludność strefy Sahelu to głównie

A	nomadowie,	którzy przemieszczają się,	1	uciekając przed wojną.
B	Nanajowie,		2	poszukując pastwisk.

4. Podkreśl w każdej parze wyróżnionych określeń informację prawdziwą.

- I. Jedną z największych atrakcji turystycznych w większości krajów Afryki Subsaharyjskiej jest **bogactwo świata przyrody / dziedzictwo starożytnych cywilizacji**.
- II. Grupa etniczna zamieszkująca południową Kenię oraz północną Tanzanię i prowadząca półkoczowniczy tryb życia to **Tuaregowie / Masajowie**.
- III. W zasoby miedzi bogate są **Algieria i Libia / Demokratyczna Republika Konga i Zambia**.

5. Na mapie Afryki zaznacz numerami 1–5 wybrane państwa, w których turyści mogą się wybrać na safari. Uzupełnij tabelę – wpisz obok każdego numeru nazwę państwa zgodną z oznaczeniem na mapie oraz podaj dwa gatunki zwierząt, które możesz spotkać w tym kraju.

Oznaczenie na mapie	Nazwa kraju	Wybrane gatunki zwierząt
1		
2		
3		
4		
5		

6. Na mapie Afryki (zadanie 5) literą X oznacz wyspę Zanzibar. Na podstawie informacji zawartych na stronach internetowych Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz biur turystycznych oferujących wycieczki do Tanzanii wypisz pięć porad dla turystów planujących wakacje na Zanzibarze.

7. Na podstawie różnych źródeł opisz krótko rolę tradycyjnych i nowoczesnych działów gospodarki w rozwoju wybranego przez siebie państwa Afryki.

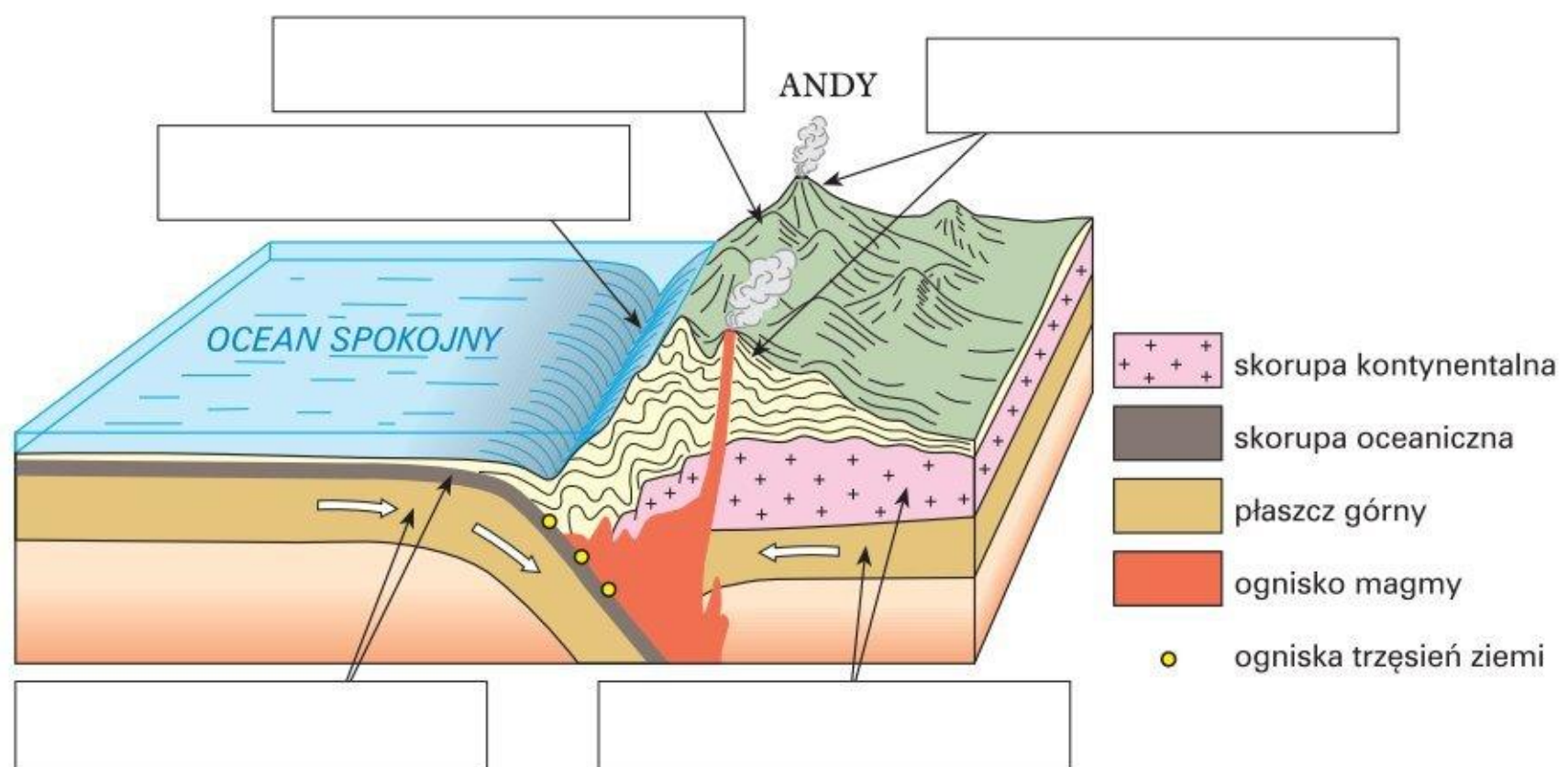
17 Ameryka na mapie

1. Podkreśl w każdej parze jedną z wyróżnionych informacji, tak aby zdanie było prawdziwe.

- I. Amerykę charakteryzuje **południkowy** / **równoleżnikowy** układ pasów ukształtowania powierzchni.
- II. Zachodnie wybrzeża Ameryki to krawędzie wielkich **płyt oceanicznych** / **kontynentalnych**.
- III. U zachodnich wybrzeży Ameryki **cieńsza** / **grubsza** płyta oceaniczna zagłębia się pod **cieńszą** / **grubszą** płytę kontynentalną.
- IV. Efektem ruchu płyt litosfery w tym regionie jest powstawanie **gór fałdowych** / **zrębowych**.
- V. Procesom tym towarzyszy **aktywny wulkanizm** / **szybkie powstawanie skał osadowych**.
- VI. Na rzeźbę terenu północnej części Ameryki Północnej ogromny wpływ miały **tornado** / **zlodowacenia**.

2. Uzupełnij rysunek przedstawiający strefę subdukcji. Wpisz w odpowiednie miejsca na rysunku podane określenia.

- kontynentalna płyta litosfery • oceaniczna płyta litosfery
- rów oceaniczny • góry fałdowe • wulkany

3. Na mapie Ameryki numerami od 1 do 12 oznaczono położenie wybranych gór, wyżyn i nizin, literami od A do L – wysp i półwyspów, a liczbami rzymskimi od I do VI – mórz i zatok.

Wpisz w każdą lukę obok nazwy obiektu właściwy symbol, którym oznaczono jego położenie na mapie (poprzednia strona).

Niziny	Wyspy i archipelagi	Morza
Nizina Zatokowa – _____	Grenlandia – _____	Morze Karaibskie – _____
Nizina Atlantycka – _____	Ziemia Baffina – _____	Morze Sargassowe – _____
Nizina Orinoko – _____	Bahamy – _____	Morze Baffina – _____
Nizina Amazonki – _____	Wielkie Antyle – _____	Morze Beauforta – _____
Nizina La Platy – _____	Małe Antyle – _____	Zatoki
Wyżyny	Galapagos – _____	Zatoka Meksykańska
Wyżyna Brazylijska – _____	Falklandy – _____	– _____
Wyżyna Gujańska – _____	Półwyspy	Zatoka Hudsona – _____
Wyżyna Patagońska – _____	Jukatan – _____	
Wielkie Równiny – _____	Floryda – _____	
Góry	Półwysep Kalifornijski – _____	
Kordyliery – _____	Alaska – _____	
Appalachy – _____	Labrador – _____	
Andy – _____		

4. Do każdego z wymienionych obiektów geograficznych przyporządkuj po jednym czynniku, który miał decydujący wpływ na powstanie obiektu. Wpisz w tabeli odpowiednie litery.

- A. zlodowacenie
- B. fałdowania alpejskie
- C. fałdowania hercyńskie
- D. zimny Prąd Peruwiański
- E. ciepły Prąd Brazylijski

Obiekt geograficzny	Czynnik
pustynia Atacama	
jeziora: Górne, Michigan, Huron, Erie, Ontario	
Kordyliery i Andy	

18 Kanada – lasy i Wielkie Równiny

1. Wymień cztery czynniki przyrodnicze, które wpływają na zasięg występowania lasów w Ameryce Północnej.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

2. Uzupełnij legendę mapy. Rozpoznaj po zasięgu występowania trzy formacje roślinne Ameryki Północnej.

3. Do każdej z wymienionych formacji roślinnych przyporządkuj po trzy gatunki roślin wymienione w ramce.

• borówka • buk • dąb • jodła • brzoza karłowata • klon • sosna
• świerk • wrzos

Formacje roślinne:

las liściaste – _____

tajga – _____

tundra – _____

4. Dokończ poprawnie zdanie. Zaznacz A lub B, 1 lub 2 oraz a lub b, aby wskazać właściwe informacje.

Zachodnie wybrzeża Kanady obmywa

A	ciepły	Prąd	1	Labradorski,	który powoduje przesunięcie północnej granicy lasów	a	na południe.
B	zimny		2	Alaski,		b	na północ.

5. Uzupełnij tabelę dotyczącą spichlerzy Kanady, czyli obszarów intensywnej uprawy rolniczej, na których państwo oparło swoje bezpieczeństwo żywnościowe. Wykorzystaj informacje z ramki.

Naturalna roślinność: • lasy liściaste i mieszane • prerie
Gleby: • czarnoziemny • płowe i bielcowe
Gospodarka rolna: • hodowla bydła mlecznego • uprawa zbóż oraz lnu i rzepaku
• uprawa warzyw i owoców

Spichlerze Kanady	Naturalna roślinność	Gleby	Gospodarka rolna
Wielkie Równiny			
obszar wzdłuż Rzeki Świętego Wawrzyńca			

19

Wielkie kataklizmy klimatyczne

1. Opisz powstawanie huraganu. Użyj terminów zamieszczonych w ramce.

- cumulonimbusy • przypowierzchniowa warstwa wody • siła Coriolisa
- 500 km • 26,5°C

2. Wyjaśnij, dlaczego większość huraganów na północnym Atlantyku powstaje pod koniec lata.

3. Wymień pięć skutków cyklonu tropikalnego.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

4. Dokończ poprawnie zdanie. Zaznacz A lub B oraz 1 lub 2, aby wskazać właściwe informacje.

Tornado różni się tym od huraganu, że powstaje nad

A	oceanem,	a jego zasięg ma charakter	1	regionalny.
B	lądem,		2	lokalny.

5. Uzupełnij tabelę przedstawiającą typy powodzi, ich przyczyny i obszary występowania.

Typ powodzi	Przyczyna	Obszar występowania
opadowe rozlewne		rozległe obszary dorzeczy
	ulewne opady	
	roztopy śniegu	doliny rzek
sztormowe		
lodowe		

6. Zaznacz czynniki, które zwiększają częstotliwość występowania powodzi w Ameryce Północnej.

- ☐ A. regulowanie koryt rzek
- ☐ B. budowanie tam i sztucznych zbiorników na rzekach
- ☐ C. osuszanie bagien i mokradeł
- ☐ D. wylesianie
- ☐ E. sadzenie lasów

7. Na podstawie różnych źródeł opisz wybrany cyklon tropikalny, który uderzył w Amerykę Północną. Uwzględnij m.in. okres występowania, kategorię, skutki cyklonu.

20 Amazonia

1. Podziel podane funkcje lasów Amazonii na kategorie wskazane w tabeli i wpisz litery A–I w odpowiednie kolumny.

- A. środowisko życia wielu gatunków roślin i zwierząt
- B. źródło surowców (drewno, runo leśne)
- C. ochrona gleby przed erozją
- D. miejsce wypoczynku i cel podróży dla turystów
- E. gromadzenie i oczyszczanie wody
- F. łagodzący wpływ na klimat całego kontynentu
- G. wytwarzanie tlenu
- H. miejsce prowadzenia badań naukowych
- I. miejsce życia indiańskich ludów zbieracko-łowieckich, takich jak Janomamowie

Funkcje przyrodnicze	Funkcje gospodarcze	Funkcje społeczne

2. Podkreśl po jednym z wyróżnionych parami określeń, tak aby tekst zawierał zdania prawdziwe.

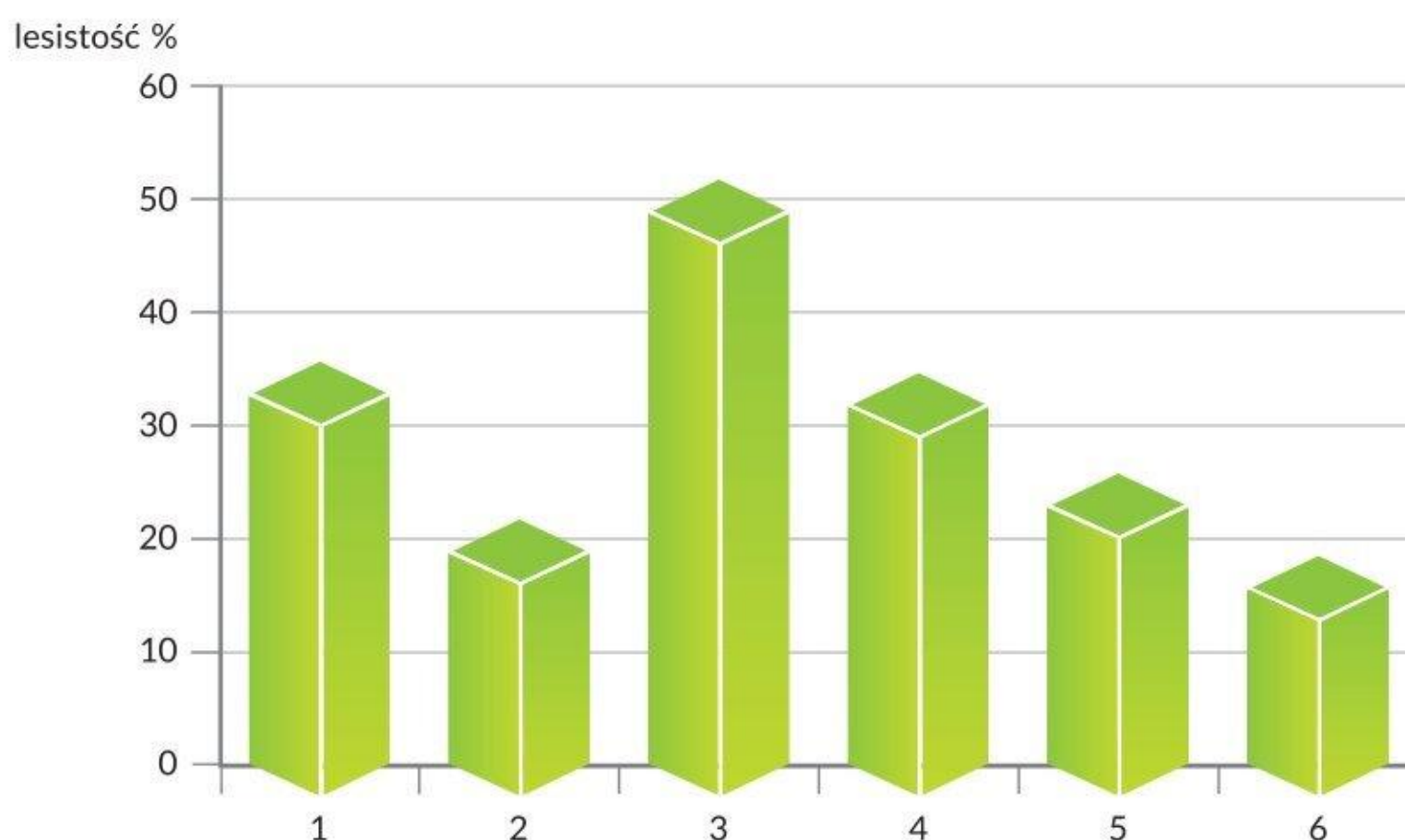
Lasy pobierają z atmosfery znaczne ilości **tlenu** / **dwutlenku węgla**. Wycinanie dużych obszarów lasu wpływa na **wzrost** / **zmniejszenie** jego zawartości w atmosferze. Ten gaz cieplarniany **utrudnia** / **ułatwia** wypromieniowanie ciepła z powierzchni Ziemi, co powoduje wzrost temperatury powietrza w **dolnych** / **górnym** warstwach troposfery.

3. Dokończ poprawnie zdanie. Zaznacz A lub B oraz 1 albo 2, aby wskazać właściwą informację.

Za rabunkową eksploatacją prowadzoną w Puszczy Amazońskiej stoi

A	zarówno rodzimy, jak i zagraniczny kapitał,	napędzany przez zapotrzebowanie krajów wysoko rozwiniętych	1	na rzadkie gatunki drewna, wołowinę oraz skóry.
B	tylko rodzimy kapitał,		2	na rzadkie gatunki drewna, jagnięcinę oraz wełnę.

4. Wykres słupkowy przedstawia procentowy udział lasów w ogólnej powierzchni sześciu kontynentów. **Przyporządkuj wymienionym w tabeli kontynentom numery słupków, którymi oznaczono je na wykresie. Podkreśl kontynent o największej lesistości.**

Kontynent	Numer słupka
Afryka	
Ameryka Południowa	
Ameryka Północna	
Australia	
Azja	
Europa	

5. Zaznacz trzy cechy lasu równikowego, które wyróżniają tę formację roślinną spośród innych.

- ☐ A. Rosną tu wyłącznie drzewa iglaste.
- ☐ B. Występuje duża różnorodność gatunków.
- ☐ C. Występuje kilka pięter drzew o różnej wysokości.
- ☐ D. Występują drzewa magazynujące wodę na okres pory suchej.
- ☐ E. Brak jednolitego cyklu wegetacyjnego, las jest wiecznie zielony.

6. Podaj trzy przyczyny niszczenia Puszczy Amazońskiej.

1. _____

2. _____

3. _____

7. Przedstaw pozytywne i negatywne skutki ograniczenia wyrębu lasów w Amazonii.

Skutki pozytywne	Skutki negatywne

8. Wyjaśnij, na czym polega rabunkowa gospodarka prowadzona w Puszczy Amazońskiej.

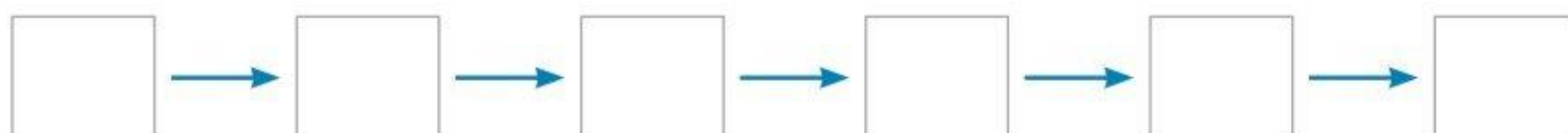
21 Rdzenni mieszkańcy Ameryki

1. Na mapie literami A–C oznaczono obszary zajmowane w epoce prekolumbijskiej przez imperia Inków i Azteków oraz cywilizację Majów. Uzupełnij legendę mapy.

2. Uporządkuj chronologicznie podane wydarzenia i fakty z historii Ameryki Południowej. Wpisz w każdą komórkę schematu literę, którą oznaczono właściwą informację.

- A. konkwista
- B. obecność wyłącznie rdzennej ludności – Indian
- C. sprowadzenie niewolników z Afryki
- D. początki wielkiej emigracji Europejczyków w celu zagospodarowania nowo odkrytych ziem
- E. zniesienie niewolnictwa
- F. emigracja Europejczyków po drugiej wojnie światowej

wydarzenie
najstarsze

wydarzenie
najmłodsze

3. Podkreśl po jednym z wyróżnionych określeń, tak aby zdania były prawdziwe.

- I. Rdzenna ludność Ameryki należy do odmiany **żółtej** / **białej**.
- II. Amerykę Północną kolonizowali głównie **Brytyjczycy i Francuzi** / **Hiszpanie i Portugalczycy**.
- III. Współcześnie Amerykę zamieszkuje ludność należąca do **dwóch** / **trzech** odmian człowieka.

4. Dokończ poprawnie zdanie. Zaznacz A lub B oraz 1 lub 2, aby wskazać właściwe informacje.

Współcześnie saldo migracji w Stanach Zjednoczonych jest

A	ujemne,	a jedną z największych grup migrantów stanowią	1	Latynosi z krajów Ameryki Łacińskiej.
B	dodatnie,		2	muzułmanie z krajów Bliskiego Wschodu.

5. Przyporządkuj podanym grupom ludności zamieszkującym Stany Zjednoczone ich pochodzenie. Wpisz w odpowiednie komórki tabeli podane określenia.

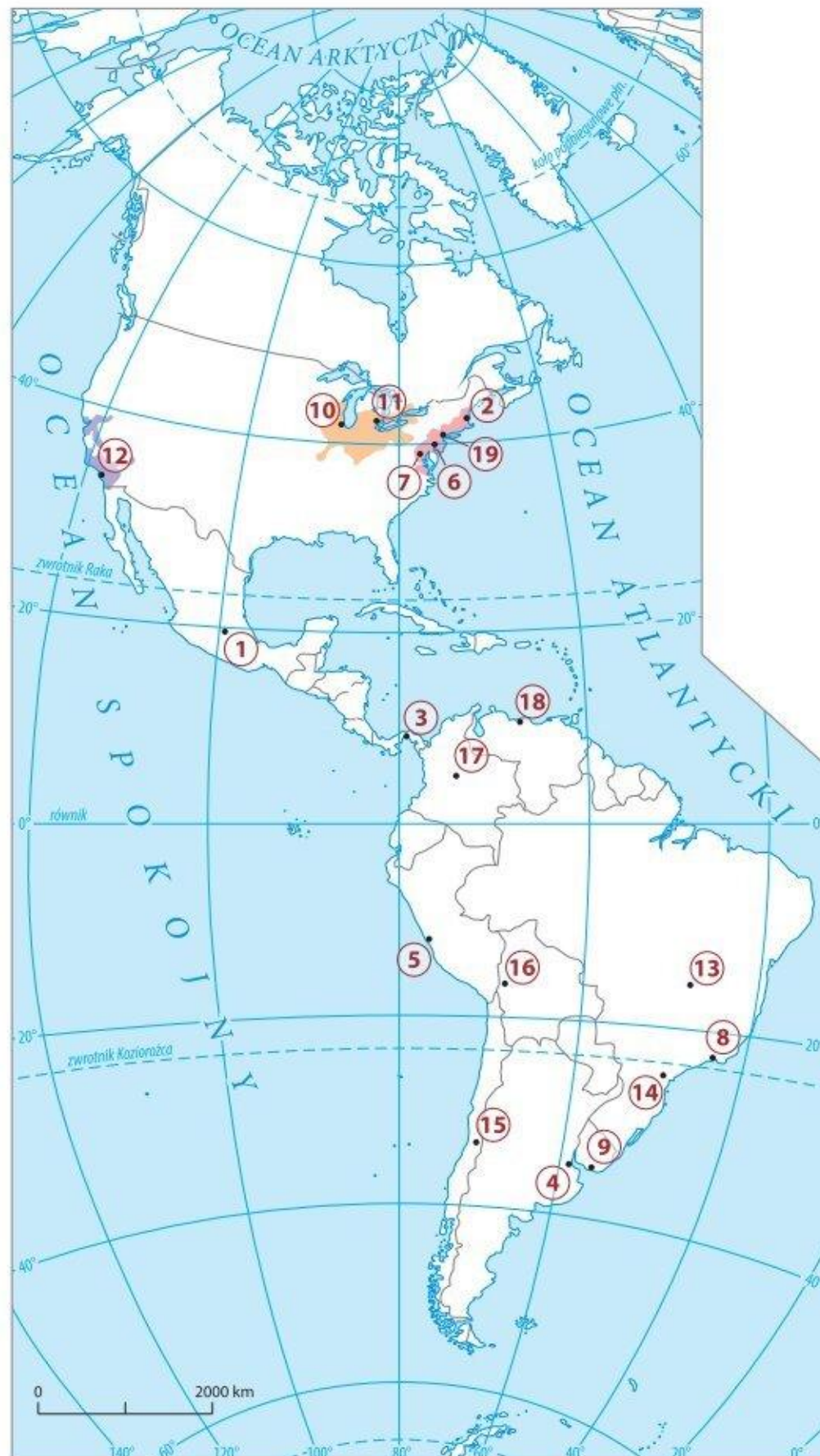
● emigranci z Azji ● Indianie zamieszkujący kontynent przed kolonizacją ● emigranci z Ameryki Łacińskiej ● potomkowie niewolników z Afryki

Grupa ludności	Pochodzenie
ludność odmiany czarnej i Mulaci	
Latynosi	
ludy tubylcze odmiany żółtej	
Azjaci	

6. Podaj trzy przykłady działań będących przejawem dyskryminacji rdzennych mieszkańców obu Ameryk.

1. _____
2. _____
3. _____

4. Przyporządkuj każdemu miastu numer, którym oznaczono je na mapie.

Boston – _____

Brasília – _____

Montevideo – _____

Chicago – _____

Buenos Aires – _____

Panama – _____

Detroit – _____

Bogota – _____

Rio de Janeiro – _____

Filadelfia – _____

Caracas – _____

São Paulo – _____

Los Angeles – _____

La Paz – _____

Santiago – _____

Nowy Jork – _____

Lima – _____

Waszyngton – _____

Meksyk – _____

5. Na podstawie mapy z zadania 4. uzupełnij tabelę. Wpisz nazwy miast zaznaczonych na mapie wchodzących w skład wymienionych megalopolis.

Nazwa megalopolis	Miasta wchodzące w skład megalopolis
BosWash na wschodnim wybrzeżu	
SanSan na zachodnim wybrzeżu	
ChiPitts nad Wielkimi Jeziorami	

6. Podaj pięć zalet i pięć wad życia w wielkim mieście.

Życie w wielkim mieście	
zalety	wady

7. Na podstawie różnych źródeł opisz przyczyny powstawania slumsów w Ameryce Południowej.

23 Potęga gospodarcza świata – Stany Zjednoczone

1. Uzupełnij tabelę dotyczącą rolnictwa w USA. Użyj terminów z ramki.

Region: • Kalifornia • południowa część Stanów Zjednoczonych • środkowa część Stanów Zjednoczonych • Wielkie Równiny
Dominujące gleby: • buroziemy • czarnoziemy
Dominujące rośliny uprawne: • bawełna • cytrusy • pszenica

Region	Dominujące gleby	Dominująca roślina uprawna
	kasztanowe, czarnoziemy	
		kukurydza
	czerwonoziemy, mady	
		winna latorośl
Floryda	czerwonoziemy	

2. Zaznacz poprawne dokończenie zdania.

Artykuły rolne, w których produkcji Stany Zjednoczone zajmują pierwsze miejsce na świecie, to między innymi:

- ☐ A. ryż, soja, sorgo, oliwki.
☐ B. kukurydza, soja, sorgo, grejpfruty.
☐ C. kukurydza, ziemniaki, sorgo, kawa.
☐ D. kukurydza, soja, żyto, trzcina cukrowa.

3. Podaj dwie przyczyny spadku znaczenia przemysłu wydobywczego w Stanach Zjednoczonych w ostatnich latach.

1. _____

2. _____

4. Na mapie numerami od 1 do 5 oznaczono wybrane zagłębia węglowe i ropnośląskie w Stanach Zjednoczonych.

Wpisz w każdą lukę obok nazwy obiektu właściwy numer, którym oznaczono go na mapie.

Zagłębia węglowe

Appalaskie – _____

Wewnętrzne Wschodnie – _____

Zagłębia ropnośląskie

w Teksasie – _____

w Kalifornii – _____

w Luizjanie – _____

5. Zaznacz poprawne dokończenie każdego zdania.

I. W Stanach Zjednoczonych ponad 75% PKB	☐ A. wytwarza przemysł. ☐ B. wytwarzają usługi.
II. Napływ tanich produktów z zagranicy spowodował, że w ostatnich latach w Stanach Zjednoczonych	☐ A. nastąpiło ograniczenie produkcji przemysłowej. ☐ B. nastąpił wzrost produkcji przemysłowej.
III. W gospodarce Stanów Zjednoczonych przeważają	☐ A. duże koncerny i przedsiębiorstwa. ☐ B. małe zakłady przemysłowe.

6. Zaznacz trzy czynniki lokalizacji przemysłu zaawansowanych technologii.

- ☐ A. czyste środowisko przyrodnicze
- ☐ B. zaplecze naukowo-badawcze
- ☐ C. duże zasoby nisko opłacanych pracowników
- ☐ D. duże zasoby surowców energetycznych
- ☐ E. dobrze rozwinięta sieć komunikacyjna (lotniska, autostrady)
- ☐ F. bezpośredni dostęp do morza w sąsiedztwie wielkich portów morskich

7. Na podstawie dostępnych źródeł sporządź notatkę dotyczącą Doliny Krzemowej. Uwzględnij jej położenie, historię powstania, zakres działalności oraz rolę, jaką odgrywa w gospodarce Stanów Zjednoczonych.

8. Na podstawie własnych obserwacji napisz w kilku zdaniach, jak wzorce kulturowe Stanów Zjednoczonych są widoczne w Polsce i oceń to zjawisko.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

24 Podsumowanie działu

1. W tabeli podano cechy środowiska przyrodniczego Ameryki Północnej i Ameryki Południowej. Niektóre cechy dotyczą tylko jednego kontynentu, a inne obydwu.

Zaznacz cechę w odpowiedniej kolumnie tabeli, jeśli dotyczy ona danego kontynentu.

Cecha środowiska przyrodniczego	Ameryka	
	Północna	Południowa
dobrze rozwinięta linia brzegowa	☐	☐
występowanie czynnych wulkanów i trzęsień ziemi	☐	☐
występowanie wszystkich stref klimatycznych	☐	☐
południkowy układ pasów rzeźby terenu	☐	☐
występowanie tajgi	☐	☐
występowanie największego obszaru lasu równikowego	☐	☐
występowanie szczytów górskich o wysokości przekraczającej 6000 m n.p.m.	☐	☐

2. **Podkreśl w każdej parze wyróżnionych określeń informację prawdziwą.**

- I. Na zasięg lasów w Ameryce Północnej mają wpływ przede wszystkim **ukształtowanie terenu i działalność rolnicza** / temperatura powietrza i sumy opadów.
- II. Tajgą nazywamy lasy składające się głównie z gatunków drzew **liściastych** / iglastych.
- III. Wewnątrz kontynentu północnoamerykańskiego występuje formacja trawiasta zwana prerią, ponieważ roczne sumy opadów są tam **duże** / niewielkie.
- IV. Rabunkowa gospodarka leśna doprowadziła do zniszczenia lasów **iglastych** / liściastych i mieszanych wzdłuż Rzeki Świętego Wawrzyńca.

3. **Wyjaśnij, dlaczego w Ameryce Północnej na obszarze nazywanym Aleją Tornad istnieją dogodne warunki do powstawania trąb powietrznych.**

4. Uzupełnij schemat przyczynowo-skutkowy prezentujący powstanie faweli w miastach Brazylii.

- A. brak pracy i środków do życia w miastach
- B. bezrobocie na obszarach wiejskich
- C. powstanie faweli
- D. migracje ze wsi do miast w poszukiwaniu pracy
- E. w miastach – przewaga ludzi chętnych do pracy niż miejsc zatrudnienia

5. Uzupełnij zdania właściwymi słowami wybranymi z ramki, tak aby zdania były prawdziwe.

- dodatni • dojrzałe • młode • dużym • miastach • wschodnim
- niskim • południowym

- I. Przyrost naturalny Stanów Zjednoczonych jest _____.
- II. Największa gęstość zaludnienia występuje na _____ wybrzeżu.
- III. Większość ludności mieszka w _____.
- IV. Ludność Stanów Zjednoczonych charakteryzuje się _____ różnicowaniem etnicznym i kulturowym.

6. Uzupełnij tabelę. Przyporządkuj wybranym typom rolnictwa w Stanach Zjednoczonych litery określające ich cechy w zależności od regionu występowania.

- A. wysoki stopień mechanizacji
- B. wysokie plony
- C. niskie plony, duże zbiory
- D. wysoka towarowość
- E. wypas bydła na naturalnych pastwiskach
- F. dominacja wielkopowierzchniowych upraw monokulturowych (jednego gatunku)
- G. uprawy szklarniowe i rolnictwo miejskie

Region	Wielkie Równiny	Północno-wschodnie wybrzeże
Cechy rolnictwa		

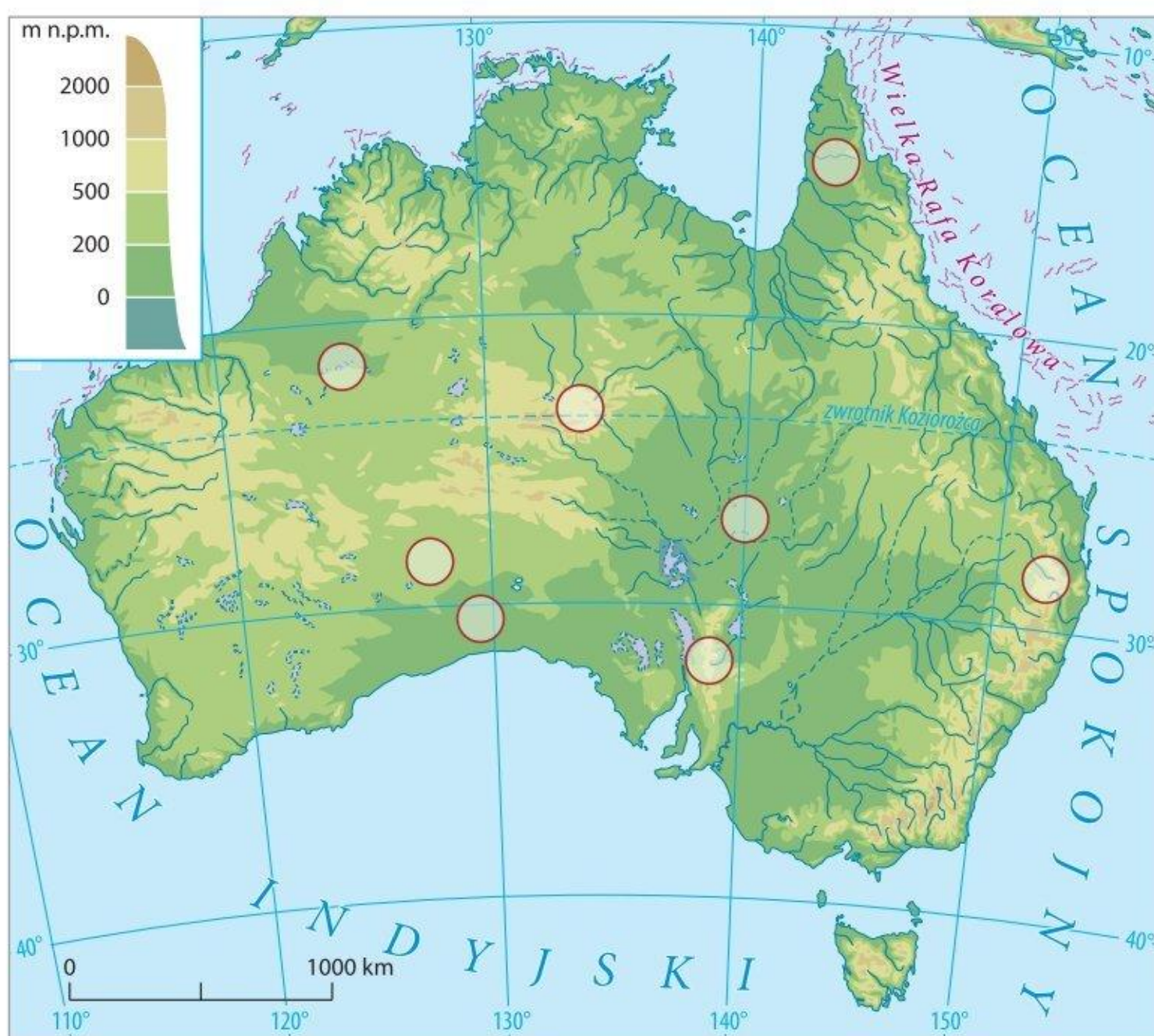
- I. Stany Zjednoczone są największym na świecie producentem energii elektrycznej. **P / F**
- II. Największa na świecie giełda papierów wartościowych znajduje się w Nowym Jorku. **P / F**
- III. Stany Zjednoczone są największym na świecie eksporterem ropy naftowej. **P / F**
- IV. Stany Zjednoczone są krajem o najwyższej na świecie wartości PKB. **P / F**

8. Na podstawie różnych źródeł wymień pozytywne i negatywne przykłady działań wielkich amerykańskich przedsiębiorstw na gospodarki innych krajów.

25 Australia i Oceania na mapie

1. Wpisz w odpowiednie miejsca na mapie numery przyporządkowane podanym obiektom geograficznym.

1. Wielka Pustynia Piaszczysta	5. Góry Flindersa
2. nizina Nullarbor	6. półwysep Jork
3. Wielka Pustynia Wiktorii	7. Wielki Basen Artezyjski
4. Góry Macdonnella	8. Wielkie Góry Wododziałowe

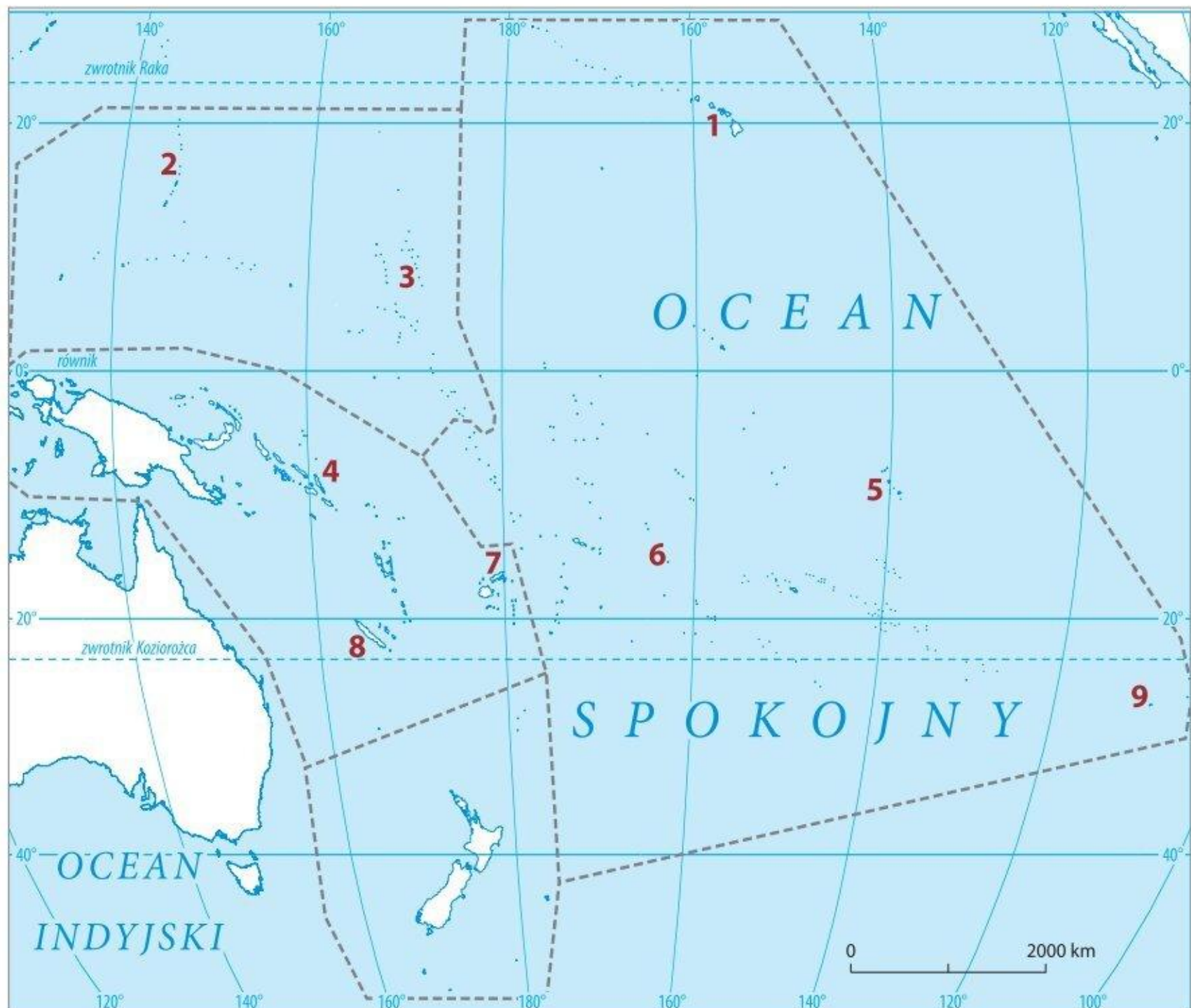
2. Oceń prawdziwość zdań. Podkreśl P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F, jeśli jest fałszywe.

- I. Ponad 60% lądu Australii to obszary bezodpływowe. **P / F**
- II. Wiele atoli Oceanii pozbawionych jest źródeł słodkiej wody. **P / F**
- III. Szata roślinna i świat zwierzęcy Oceanii zachowały się do dziś w stanie zupełnie nie przekształconym przez człowieka. **P / F**

3. Na mapie zaznaczono granice regionów Oceanii, a numerami od 1 do 9 oznaczono wybrane archipelagi i wyspy.

a) Wpisz w odpowiednie miejsca na mapie podane nazwy regionów Oceanii.

• Melanezja • Mikronezja • Nowa Zelandia • Polinezja

b) Wpisz w luki numery, którymi na mapie oznaczono wymienione archipelagi lub wyspy.

Fidzi – _____

Hawaje – _____

Mariany – _____

Markizy – _____

Wyspy Cooka – _____

Nowa Kaledonia – _____

Wyspy Marshalla – _____

Wyspy Salomona – _____

Wyspa Wielkanocna – _____

4. Na podstawie opisów rozpoznaj obszary Oceanii. Wpisz w każdą lukę właściwą informację.

Jest to państwo położone na ponad 300 wyspach pochodzenia wulkanicznego, otoczonych rafami koralowymi. Spośród nich zamieszkałych jest ok. 110. Jedną z wysp – Viti Levu – stanowi połowę powierzchni lądowej kraju. Na wyspach wznoszą się góry wulkaniczne sięgające ponad 1200 m n.p.m., porośnięte lasami równikowymi.

Nazwa państwa: _____

Wyspa ta jest najbardziej oddalona od wszystkich kontynentów. Należy do Chile. Znana jest głównie z kamiennych głów, będących świadectwem jednej z najbardziej odizolowanych polinezyjskich kultur. Znajdujący się tutaj park narodowy Rapa Nui został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Nazwa wyspy: _____

5. Podaj trzy przykłady działalności człowieka, która doprowadziła do silnego przekształcenia lub zniszczenia fauny i flory wielu wysp Oceanii.

1. _____

2. _____

3. _____

6. Wpisz w odpowiednie komórki tabeli litery przyporządkowane typom wysp.

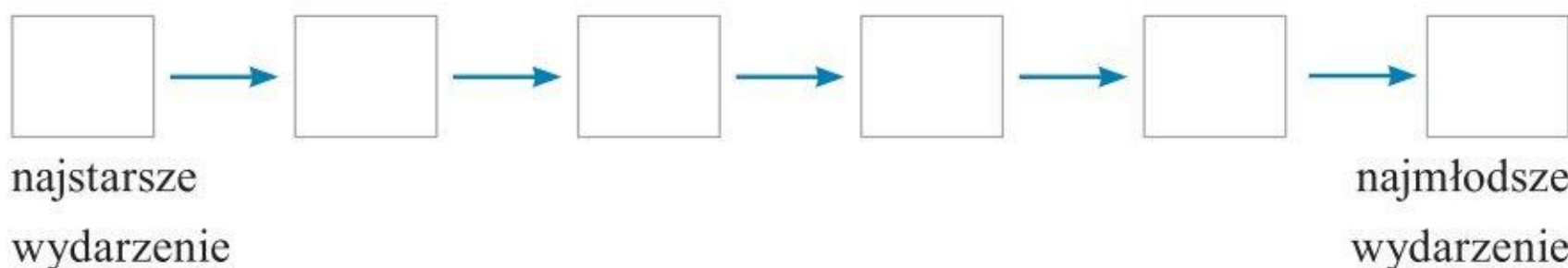
- A. wyspy pochodzenia koralowego
- B. wyspy pochodzenia kontynentalnego
- C. wyspy pochodzenia wulkanicznego

Opis	Typ wysp
Powstały przez oderwanie się w przeszłości geologicznej małych fragmentów od większego obszaru lądowego	
Występują najczęściej w łukach wyspowych związanych ze strefą subdukcji lub w miejscach, gdzie pod skorupą ziemską znajdują się tzw. plamy gorąca	
Często powstają wokół starych, wygasłych wulkanów, nazywane są atolami	

26 Człowiek w Australii

1. Uporządkuj chronologicznie (od najstarszego) wydarzenia dotyczące historii osadnictwa w Australii.

- A. Napływ dobrowolnych osadników w XIX w.
- B. Powstanie społeczeństwa wielokulturowego i wielojęzycznego.
- C. Utworzenie w Australii kolonii karnej Wielkiej Brytanii.
- D. Migracje pierwotnych ludów azjatyckich do Australii około 60 tys. lat temu.
- E. Intensywne migracje do Australii po odkryciu złóż złota.
- F. Napływ ludności po II wojnie światowej i w XXI w.

2. Oceń prawdziwość zdań. Podkreśl P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F, jeśli jest fałszywe.

- I. Aborygeni to rdzenna ludność Australii. **P / F**
- II. Średnia gęstość zaludnienia w Australii wynosi 3 osoby na 1 km². **P / F**
- III. Ludność w Australii rozmieszczona jest równomiernie. **P / F**
- IV. Obecnie Aborygeni stanowią 25% ludności Australii. **P / F**
- V. Większość ludności koncentruje się we wschodniej i południowo-wschodniej Australii. **P / F**
- VI. Co czwarty mieszkaniec Australii urodził się za granicą. **P / F**

3. Wymień działania Europejczyków prowadzone wobec Aborygenów podczas kolonizowania kontynentu australijskiego.

4. Wykonaj poniższe polecenia.

a) Zaznacz zestaw, w którym wszystkie wymienione artykuły rolne są dla Australii przedmiotem eksportu.

- ☐ A. buraki cukrowe, mięso, wełna, żyto
- ☐ B. pszenica, wino, wełna, ziemniaki
- ☐ C. mięso, pszenica, wino, wełna
- ☐ D. wino, mięso, maniok, kawa

b) Zaznacz zestaw, w którym wymieniono surowce mające dla Australii duże znaczenie w eksporcie.

- ☐ A. sól kamienna i siarka
- ☐ B. węgiel brunatny i torf
- ☐ C. ropa naftowa i gaz ziemny
- ☐ D. węgiel kamienny i rudy żelaza

5. Podkreśl w każdym zdaniu jedno z wyróżnionych określeń, tak aby zdanie było prawdziwe.

- I. Australia jest największym na świecie producentem **wełny** / **bawełny**.
- II. Pogłowie owiec w Australii jest ponad trzy razy **większe** / **mniejsze** niż liczba ludności tego kraju.
- III. Spośród zbóż uprawianych w Australii największe znaczenie ma **pszenica** / **ryż**.
- IV. W Australii dominuje **intensywny** / **ekstensywny** typ rolnictwa.

6. Zaznacz poprawne dokończenie zdania.

W Australii najdogodniejsze warunki do rozwoju rolnictwa i osadnictwa występują

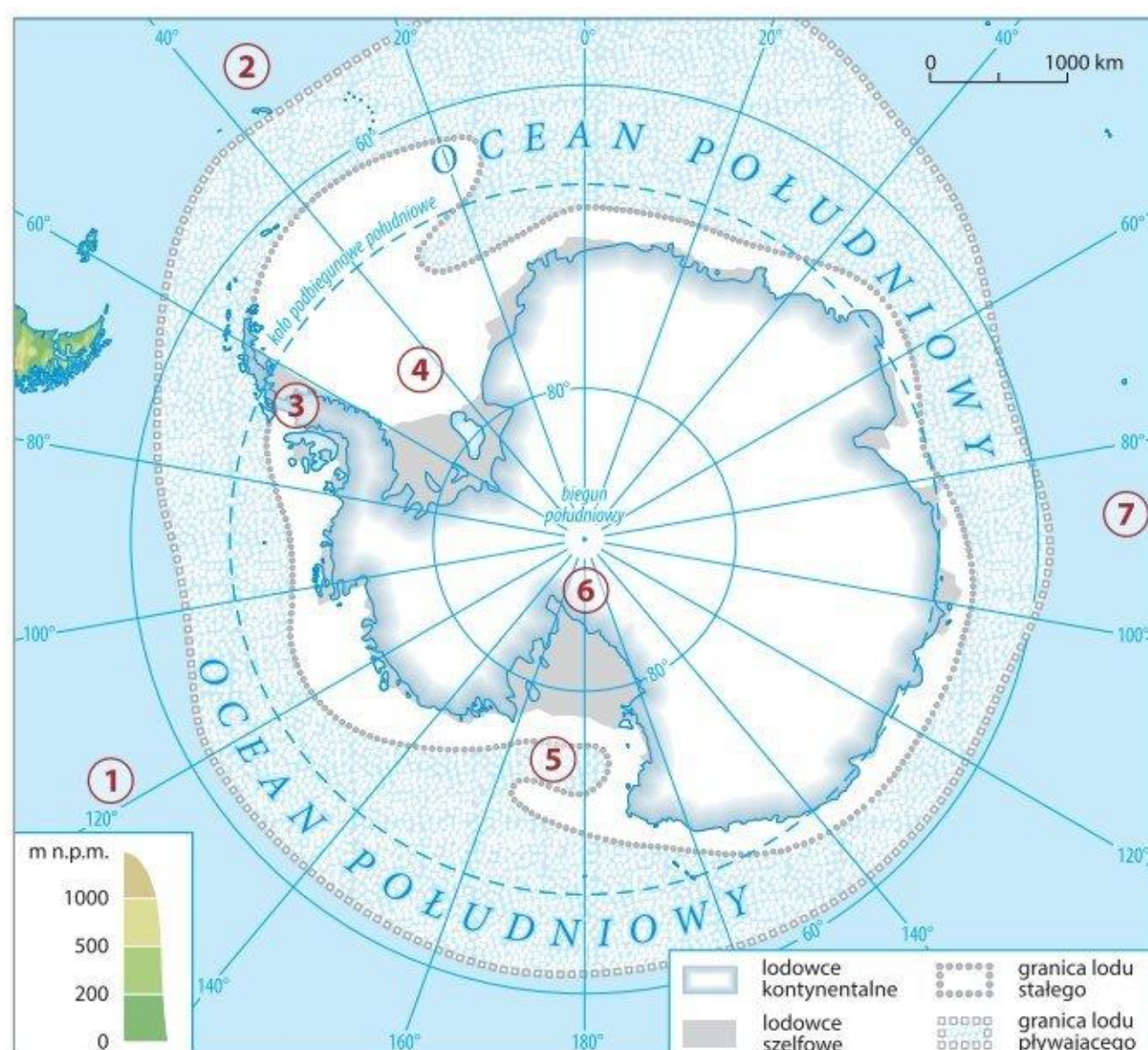
- ☐ A. w centralnej części kontynentu.
- ☐ B. w północno-zachodniej części kontynentu.
- ☐ C. w południowo-zachodniej części kontynentu.
- ☐ D. w południowo-wschodniej i wschodniej części kontynentu.

7. Wymień warunki naturalne Australii, które wpłynęły na rozmieszczenie większości ośrodków przemysłowych u jej wybrzeży.

27

Antarktyda – kraina lodu

1. Przyporządkuj wymienionym obiektom geograficznym numery, którymi oznaczono ich położenie na mapach. Wpisz w każdą lukę właściwy numer.

Góry Transantarktyczne – _____

Ocean Indyjski – _____

Morze Rossa – _____

Ocean Spokojny – _____

Morze Weddella – _____

Półwysep Antarktyczny – _____

Ocean Atlantycki – _____

2. Zaznacz właściwe dokończenia zdań.

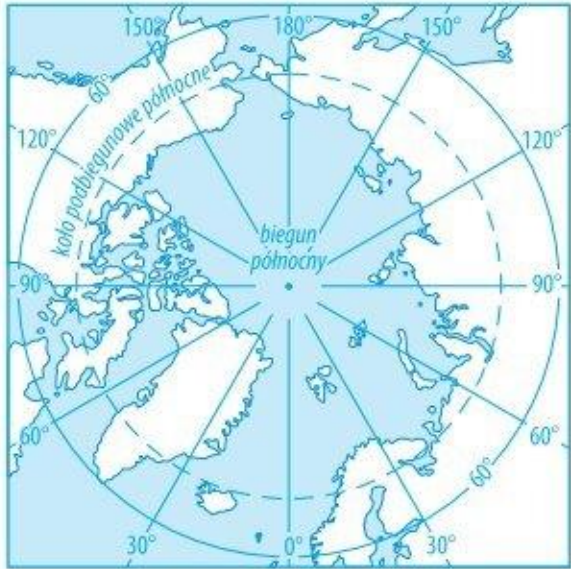
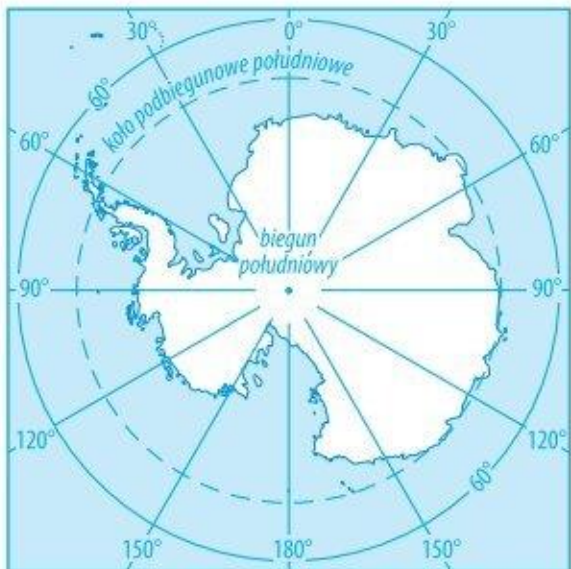
I. Antarktyda uznawana jest za największą pustynię świata, ponieważ	A	występuje tu bardzo skąpa roślinność złożona głównie z mchów, porostów i naziemnych glonów.
	B	roczna suma opadów w głębi kontynentu wynosi mniej niż 51 mm.
II. Antarktydę uważa się za największy rezerwuuar wody słodkiej na Ziemi, ponieważ	A	lód pokrywający ten kontynent stanowi 80% światowych zasobów wody słodkiej.
	B	posiada duże zasoby wód podziemnych.

3. Wymień cztery postanowienia Układu Antarktycznego z 1959 roku, regulujące zakres dopuszczalnej działalności człowieka w Antarktyce.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

4. Uzupełnij tabelę informacjami z ramki. Do każdego bieguna przyporządkuj jego sławnych zdobywców oraz daty, w których dotarli oni na ten biegun.

Zdobywcy: ● Marek Kamiński i Wojciech Moskal ● Marek Kamiński (samotnie)
 ● Roald Amundsen ● Robert Scott ● Robert Peary
Daty: ● 6.04.1909 ● 23.05.1995 ● 27.12.1995 ● 17.01.1912 ● 14.12.1911

Biegun	Zdobywca	Data zdobycia
	1.	1.
	2.	2.
	1.	1.
	2.	2.
	3.	3.

28 Na staciji polarnej

1. Uzupełnij poniższe zdania dotyczące polskiej stacji polarnej.

Polska dysponuje jedną stacją badawczą w Antarktyce. Jest ona usytuowana na Wyspie _____ w archipelagu _____ nad Zatoką _____. Stacja nosi imię _____, który był _____.

2. Polarnik prowadzący badania w Antarktyce może tam spotkać różne gatunki zwierząt. Zaznacz zestaw, w którym wymieniono gatunki niezamieszkujące obszar Antarktyki.

- ☐ **A.** lampart morski i foka Weddella
- ☐ **B.** pingwin cesarki i albatros królewski
- ☐ **C.** biały niedźwiedź i lis polarny

3. Zapoznaj się z informacjami zawartymi na stronie internetowej Polskiej Stacji Antarktycznej (www.arctowski.aq) oraz w rozdziale podręcznika poświęconym Antarktydzie. Na tej podstawie uzasadnij, dlaczego warto wziąć udział w wyprawie badawczej na Antarktydę lub dlaczego nie wydaje ci się to ciekawe.

4. Podczas nocy polarnej mieszkańcy stacji badawczych na Antarktydzie mogą często podziwiać zjawisko widoczne na fotografii.

Podaj nazwę przedstawionego zjawiska i przykładowy region jego występowania poza Antarktyką.

Nazwa zjawiska	Region

5. Fotografia przedstawia Polską Stację Antarktyczną im. Henryka Arctowskiego.

Na podstawie posiadanych wiadomości podaj trzy sposoby ochrony przyrody antarktycznej przed negatywnymi skutkami funkcjonowania bazy.

1. _____
2. _____
3. _____

29

Podsumowanie działu

1. Oceń prawdziwość zdań. Podkreśl P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F, jeśli jest fałszywe.

- I. Australia leży na półkuli południowej i zachodniej. **P / F**
- II. Podczas gdy w Polsce trwa zima, w Australii trwa lato. **P / F**
- III. Mieszkańcy Australii wcześniej niż Europejczycy witają Nowy Rok. **P / F**
- IV. Przez Australię przebiegają wszystkie strefy klimatyczne świata. **P / F**
- V. Powierzchnia Australii jest znacznie większa od powierzchni Polski, ale kraj ten liczy mniej mieszkańców. **P / F**

2. Podkreśl w każdej parze wyróżnionych określeń informację prawdziwą.

Stolicą Australii jest **Sydney / Canberra**. Największe miasta tego kontynentu położone są w **zachodniej / wschodniej** części kraju. Ma to związek z panującym tu klimatem, kształtowanym w dużej mierze przez ciepły Prąd **Zachodnioaustralijski / Wschodnioaustralijski**. Najwyższy szczyt Australii został po raz pierwszy zdobyty przez **Tadeusza Kościuskę / Pawła Edmunda Strzeleckiego**. Obszary pustynne pokrywają **mniej / więcej** niż połowę powierzchni kontynentu.

3. Zaznacz poprawne dokończenie każdego zdania.

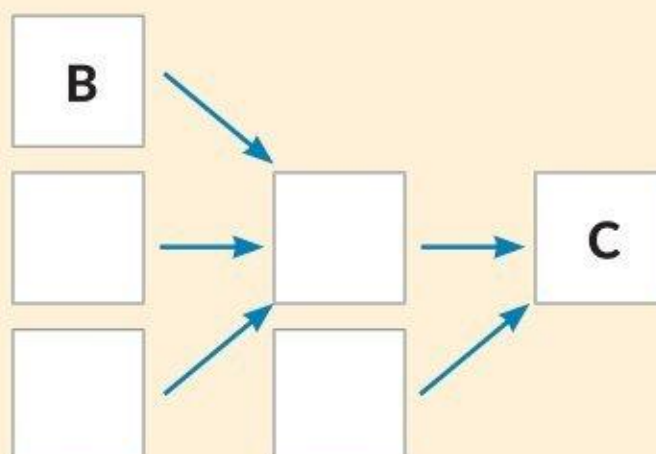
I. Na Antarktydzie średnia wysokość nad poziomem morza jest	☐ A. większa niż w Arktyce. ☐ B. mniejsza niż w Arktyce.
II. Ziemia Baffina jest jedną z wysp	☐ A. Antarktyki. ☐ B. Arktyki.
III. Innuici są rdzennymi mieszkańcami	☐ A. Antarktyki. ☐ B. Arktyki.
IV. Pingwiny są ptakami charakterystycznymi dla	☐ A. Antarktyki. ☐ B. Arktyki.

4. Podkreśl w każdym zdaniu jedną z wyróżnionych nazw, tak aby zdanie było prawdziwe.

- I. Największą pod względem powierzchni wyspą Melanezji jest **Sumatra / Nowa Gwinea**.
- II. W Nowej Zelandii dominuje chów **owiec / bydła**.
- III. Wyspy Oceanii są położone na **Oceanie Indyjskim / Oceanie Spokojnym**.
- IV. Papuasi i Melanezyjczycy należą do **odmiany człowieka.**

5. Uzupełnij schemat przyczynowo-skutkowy przedstawiający przemiany australijskiego rolnictwa. Wpisz w każdą komórkę odpowiednią literę.

- A. mechanizacja rolnictwa
- B. niedostatek wody
- C. wzrost produkcji rolnej o 150% (od 1950 r.)
- D. dominujący udział pastwisk
- E. nawożenie gruntów ornych i pastwisk
- F. niska żyzność gleb

6. Podkreśl nazwy niebezpiecznych zjawisk, które występują na Antarktydzie.

- burze z piorunami • ekstremalne mrozy • powodzie • pożary lasów
- burze piaskowe • tsunami • silne wiatry • ulewne opady • brak wody
- lawiny błotne • trzęsienia ziemi • burze śnieżne • wybuchy wulkanów
- zawieje i zamiecie śnieżne

7. Polska Stacja Antarktyczna im. Henryka Arctowskiego znajduje się na Wyspie Króla Jerzego w archipelagu Szetlandów Południowych ($62^{\circ}09'34''\text{S}$; $58^{\circ}28'15''\text{W}$) i jest oddalona od Polski o mniej więcej 14 tys. km. Jej pracownicy mogą się kontaktować ze swoimi współpracownikami z Zakładu Biologii Antarktyki w Warszawie ($52^{\circ}13'56''\text{N}$; $21^{\circ}00'30''\text{E}$) za pośrednictwem internetu. Pracownik stacji 12 grudnia o godzinie 18:00 czasu polskiego rozmawia z osobą przebywającą w Warszawie.

Oblicz, która jest wówczas godzina na stacji.

Obliczenia:																			

Na stacji jest godzina _____.